

Massemedias formidling fra straffesaker

En rettsososiologisk analyse av dagens situasjon sett i lys av
mediesosiologiske bidrag

Kandidatnummer: 332

Veileder: Professor Kristian Andenæs

Leveringsfrist: 25.04.2006

Til sammen 17 977 ord

20.04.2006

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Oppgavens tema	1
1.2	Problemstilling og avgrensning	2
1.3	Oppgavens oppbygning	4
1.4	Begrepsavklaring	5
1.5	Metode	5
1.5.1	Litteraturanalyse	5
1.5.2	Internettbruk	6
1.5.3	Avisartikler	6
1.5.4	Telefonsamtaler	6
<u>2</u>	<u>RETTSKILDER</u>	<u>8</u>
2.1	Sentrale bestemmelser i domstoloven	8
2.2	Personvernet etter straffeloven §§ 246 flg. samt EMK art. 8	11
2.3	Åndsverkloven	13
2.4	Ytringsfrihetens vern etter norsk rett og EMK	15
2.5	Rettspraksis knyttet til medias fotografering	17
2.6	”Vær varsom plakaten”	19
<u>3</u>	<u>MEDIESOSIOLOGISKE INNSPILL</u>	<u>21</u>
3.1	Maktperspektivet og massemedias punktbelysning og karikering.	21
3.1.1	Medias makt	22

3.1.2	Nyhetsbegrepet	23
3.1.3	Punktbelysning og strukturbelysning	24
3.2	Det journalistiske feltets herredømme	25
3.3	Den offentlige debatt presenteres som underholdning	30
3.4	Oppsummering av de teoretiske bidrag.	34
<u>4</u>	<u>TEORIENES AKTUALITET</u>	<u>36</u>
4.1	Begrepenes anvendelse i dag	36
4.2	Massemedias innspill og aktuelle hendelser	39
4.3	Domsavsigelse i Nokas-saken	41
4.3.1	Bakgrunnen for medias interesse	41
4.3.2	Domsavsigelsen. Konkrete funn.	42
4.4	Reguleringen av media	44
4.4.1	Sentrale medieaktørers etiske holdninger	44
4.4.2	Spørsmål stilt til norske presseorganer	45
4.4.3	Et innspill til fremtidig regulering av media	47
4.4.4	En todeling av spørsmålet om filming og opptak fra straffesaker	53
<u>5</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>56</u>
<u>6</u>	<u>KILDEHENVISNINGER</u>	<u>59</u>
6.1	Litteratur	59
6.2	Artikler i tidsskrift	60
6.3	Avisartikler	60
6.4	Elektroniske dokumenter	61
6.5	Lover, forskrifter og konvensjoner	62

6.6	Lovforarbeider	63
6.7	Rettsavgjørelser	63
6.8	Statistikk	64

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema

I denne oppgaven vil jeg se nærmere på massemedias interesse for filming, fotografering og ulike opptak som ledd i formidlingen fra straffesaker. I den forbindelse vil jeg spesielt belyse de mekanismer og begrunnelser som ligger bak mediens behov for å formidle ved bilde og lyd fra denne typen saker.

Medietrykket i store straffesaker tjener som eksempler på medias stadig mer krevende holdning overfor alle aktører i rettsapparatet, særlig gjelder dette fokuset på de siktede eller tiltalte i saken. Massemedia ønsker å filme mest mulig og anfører som regel motiver som befolkningens informasjonsbehov, og åpenhet i rettspleien for å rettferdiggjøre sitt formidlingsbehov.

Jeg søker å belyse oppgavens tema gjennom et rettssosiologisk perspektiv. Bakgrunnen for en slik tilnærming er at man ved kun å studere de juridiske kildene ikke kommer inn på de bakenforliggende drivkrefter for massemedias interesse.

For å innlede til temaet viser jeg til NRKs advokat som nylig bidro med et innlegg i debatten. I sitt innlegg anførte han behovet for informasjon og åpenhet rundt rettsforhandlingene som viktige årsaker til at "(l)yd- og bildeforbud fra retten må fjernes"¹. Jeg vil undersøke hvorvidt argumentene som media anfører er holdbare sett fra en rettssosiologisk synsvinkel.

---

¹ Jon Wessel-Aas. *Lyd- og bildeforbud fra retten må fjernes*. Aftenposten 31.12.2005.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Tidligere Høyesterettsjustitiarius Carsten Smith uttalte i en artikkel² for en tid tilbake at det var på tide å drøfte åpenheten i rettssalene. Han uttrykte i den forbindelse at filming i rettssalen er et vanskelig spørsmål, og at man derfor må trå varsomt for ikke å ende opp med slike forhold som man har i noen stater i USA, med direkteoverføringer av rettssaker. I artikkelen understreket Smith at TV-overføringer bør begrense seg til fokusering på de profesjonelle aktørene i rettssaken.

I denne oppgaven vil jeg med bakgrunn i utvalgte mediesosiologiske bidrag fra Thomas Mathiesen, Pierre Bourdieu og Neil Postman belyse norske mediers fokus på straffesaker sett i lys av aktuelle saker. Utvalget av teoretiske bidrag er foretatt ut fra at disse viser noe konkret om hvilke mekanismer og metoder massemedia preges av. Selv om jeg i oppgaven vil fokusere på straffesaker, blir også andre nyhetssaker nevnt der de har en illustrerende funksjon.

Som sagt har jeg valgt å fokusere på straffesaker i denne oppgaven. Den kunne også tatt for seg mediefokuset på de sivile rettssakene. Grunnen til at jeg valgte straffesaker er at jeg har en oppfatning av at det er straffesakene media oftest viser interesse for.

I løpet av de senere årene har massemedia utviklet seg slik at formidling nå foregår på flere ulike måter. Aviser, radio og TV konkurrerer i dag også om publikums oppmerksomhet med de muligheter som ligger i formidling via internett.

Den teknologiske utviklingen tilsier at man om relativt kort tid vil finne nye måter å ta opp lyd og bilde fra rettsforhandlinger på. Oppgaven søker derfor å unngå eksklusjon i forhold til den til enhver tid eksisterende teknologi på det tekniske plan. Samfunnsutviklingen tilsier at juridisk lovgivning ofte vil være i etterkant, som et svar på den allerede utviklede teknologien. Dette kan for eksempel illustreres med at teknologiske innretninger kan

---

² Gjerde, Robert. *Carsten Smith åpner for TV i retten*. Aftenposten, 7.april 2002.

manipuleres. For eksempel kan kopisperren på DVD-plater fjernes av hackere. Teknologien vil også som regel være i en fremskutt posisjon i forhold til resten av samfunnet, fordi det er store penger i dette. En juridisk løsning på relaterte problemer vil være å komme teknikken i forkjøpet der det er mulig ved hjelp av et fleksibelt og forutseende lovverk.

Denne oppgaven anlegger dermed en vid synsvinkel i forhold til massemedias muligheter for formidling ved hjelp av fremtidige tekniske innretninger. I nær fremtid vil det finnes både TV, aviser, radio og internett, men ingen vet nøyaktig hvilke andre formidlingsmuligheter som vil foreligge ti år fra nå. Tanken er derfor at man både kan og bør stille generelle spørsmål som favner den nyeste utviklingen allerede før den foreligger. På denne måten kan man ha en oppfatning av hvilke regler som skal gjelde for opptak og fremvisning av opptak før nye muligheter foreligger innenfor dette feltet. Man kan derved også unngå at det oppstår lovtomme rom i samfunnet. Slike tomrom er det alltid noen som vil forsøke å misbruke.

I avgrensningen av oppgaven er det et viktig poeng å understreke at jeg *ikke vil behandle* lydopptak eller videoopptak som domstolen i fremtiden selv kan komme til å produsere *som dokumentasjon* på at forhandlingene har gått riktig for seg. Denne typen opptak for dokumentasjonsformål har i den senere tid blitt diskutert av strafferettsekspertene og journalister i forbindelse med den senere tids anmodning om gjenopptagelse av Torgersen-saken. I forbindelse med begjæringen om gjenopptakelse har man etterspurt materiale fra rettsforhandlingene i 1957. Rettsprotokollene herfra er muligens kommet på avveie.

Med dette bakteppet ønsker jeg å belyse følgende hovedproblemstilling:

- Hva skyldes medias interesse for å formidle ved bilde og lyd fra straffesaker?
Presiseringer av hovedproblemstillingen:
- Kan massemedias interesse for de nevnte formidlingsformer forklares med offentlighetens informasjonsbehov og behov for åpenhet rundt domstolenes behandling?

- Eller er eventuelt massemedias interesse et resultat av andre mekanismer?

1.3 Oppgavens oppbygning

For å belyse oppgavens problemstilling har jeg valgt følgende *struktur* i oppgaven:

Del 2 tar for seg det rettslige bakteppet for oppgaven. Her gis en beskrivelse av dagens rettstilstand og det avgrenses mot tilgrensende juridiske områder. Her gjennomgås også sentrale rettsavgjørelser som tar for seg massemedias fotografering og filming i forbindelse med straffesaker. Jeg avgrenser mot juridiske felt som personvern, ytringsfrihet, offentlighet, åndsverk. Selv om jeg redegjør kort for disse feltene vil de ikke bli vidtgående behandlet, da det ville favne for vidt for oppgavens tema.

I del 3 gjennomgår jeg noen teoretiske bidrag som ut fra en rettsosociologisk bakgrunn kan bidra til å forklare noen av de mekanismer som påvirker medias nyhetsskaping og fokusering på bilder, film, lyd og tekst. Gjennom forklaringer og eksemplifisering av sentrale begreper gjøres leseren oppmerksom på underliggende begrunnelser for massemedias produksjon.

Del 4 ser på hvordan de mediesosociologiske begrepene som er behandlet i del 3 har aktualitet i dagens samfunn. Her trekker jeg frem eksempler fra nyhetsbildet. Sentralt i denne delen har jeg plassert Nokas-saken, som etter min mening illustrerer både rettsosociologiske og juridiske temaer på en tydelig måte. Innspill fra sentrale medieorganer og bidrag til den offentlige debatt fremlegges. Jeg presenterer også egne vurderinger i forhold til fremtidig lovregulering av media i forhold til det rettsbildet som finnes i dag.

I oppgavens siste del foretar jeg en oppsummering av oppgavens drøftelser og stiller opp svar på problemstillingen.

1.4 Begrepsavklaring

For å følge opp temaet i oppgaven vil jeg avklare noen begreper som blir brukt gjennomgående i oppgaven. Massemedias rolle står sentralt i denne oppgaven. I alminnelig forstand bruker man gjerne begrepet *massemedia* i betydningen *alle medier som når ut til store folkemengder*³. I daglig språkbruk omfattes da gjerne radio, TV, aviser og internett; i mer omfattende forstand dekker begrepet også magasiner, billigbøker, film, grammofon og videokassetter⁴. Et så vidt innhold favner for vidt her. Denne oppgaven tar for seg massemedia i betydningen journalistikk og formidling ved å bruke fotografier og ulike typer lyd og filmopptak som ledd i en journalistisk virksomhet. En slik presisering fører dermed til at begrepet massemedia her i første rekke betyr aviser, TV, radio og internett. Likevel ser jeg viktigheten av å ikke utelukke mulig fremtidige nyvinninger på formidlingsområdet.

Presse og massemedia er begreper som i denne oppgaven brukes om hverandre. Oppgaven skiller ikke mellom disse to begrepene og tillegger ikke ”presse” noe mer eller mindre enn ”massemedia”.

1.5 Metode

I det følgende gjennomgås de fremgangsmåtene jeg har valgt for innhenting av bakgrunnsmateriale som grunnlag for oppgavens drøftelser.

1.5.1 Litteraturanalyse

I arbeidet med oppgaven har jeg benyttet meg av teori på området mediesosiologi, sosiologi og medievitenskap. Det gjelder skriftene til Pierre Bourdieu, Neil Postman og Thomas Mathiesen. Jeg har festet meg ved enkelte av deres begreper, og har vurdert disse

---

³ Wikipedia.org. April 2006.

⁴ Hans Fredrik Dahl. *Massemedia*. norgeslexi.com. April 2006.

som såpass viktige og interessante at jeg ville forsøke å se om de kunne si noe om det norske mediesamfunnet i dag.

Jeg har ved siden av de sosiologiske kildene brukt juridiske kilder; blant annet kommentarutgaver til lover, medie- og opphavsrettslig litteratur, strafferettslig litteratur og litteratur om menneskerettigheter, så vel som rettsavgjørelser som er nært knyttet til oppgaven. Det er også en del statistikk som jeg har funnet nyttig for å belyse oppgavens problemstilling. Jeg har benyttet tallmateriale fra Statistisk sentralbyrå; både Kriminalstatistikken og Norsk mediebarometer.

1.5.2 Internettbruk

Jeg har også benyttet internett aktivt og blant annet gjort bruk av nettsidene til flere norske medieinstitusjoner, ulike søkemotorer, hjemmesiden til Det juridiske fakultetsbibliotek med mange nyttige pekere, samt Lovdata.

1.5.3 Avisartikler

Dagspressen har også bidratt til en stadig tilstedeværende debatt på området, ikke minst i forbindelse med dekningen av straffesaker som pågikk under skrivingen av denne oppgaven.

1.5.4 Telefonsamtaler

Etter råd fra veileder bestemte jeg meg for å ta kontakt med noen presseorganer for å høre hva noen sentrale aktører mente om lukking av rettssaker og effekten av filming i rettssaker. Dette ble gjort ut fra tanken at det ville tilføre oppgaven aktualitet. Jeg fikk tak i assisterende generalsekretær i Norsk Redaktørforening, og jeg har også gjennomført en samtale med Norsk Presseforbunds jurist. Ved disse to talspersonene har oppgaven fått aktuelle uttalelser til debatten.

Jeg har hatt vanskeligheter med å finne frem til personer som har villet uttale seg i anledning oppgaven min. Det tok mange forsøk før jeg kom frem til noen som ville uttale

seg om temaet. Noe som er årsaken til at jeg kun fikk svar fra to representanter for medieorganisasjonene.

2 Rettskilder

I presentasjonen av rettskildebildet på området er tanken å gi en oversikt over alle de ulike lovregler som berører oppgaven, offentligrettslig som privatrettslig, for deretter å avgrense innholdet i oppgaven i forhold til dette. Det blir i denne delen gitt en oversikt over rettskildesituasjonen på området. Sentralt i denne oversikten står lov om domstolene av 22. mai 1915 nr. 25.

2.1 Sentrale bestemmelser i domstolloven

Lov av 13. august 1915 nr. 5, domstolloven § 131 a inneholder inntil videre den viktigste bestemmelsen som regulerer adgangen til å fotografere, filme osv. Bestemmelsen fastslår at det under hovedforhandlingen er forbudt å fotografere, filme eller gjøre opptak for radio eller TV. Opptak av siktede eller domfelte på vei til eller fra rettsmøtet er også forbudt uten hans samtykke. Domstolene kan *dispensere* fra forbudet dersom *særlige grunner* foreligger. I tillegg må *ingen avgjørende mothensyn* foreligge. Partene i den konkrete saken må også spørres om deres syn på en dispensasjon jf. annet ledd i.f.

Forskriften av 15. november 1985, som er hjemlet i § 131 a, krever i § 3 bokstav b *betydelig offentlig interesse* for å kunne gjøre unntak fra det generelle forbudet i loven. Dette er altså en presisering av lovbestemmelsen. Tendensen de senere år er at det stadig blir vanligere å tillate filming av spesielt *domsavsigelser*. Resten av rettssaken filmes stort sett ikke. Det finnes noen unntak hvor også prosedyrene ble filmet. Jeg viser her til den såkalte Trafficking-saken som ble behandlet Oslo tingrett, våren 2005⁵ og Høyesteretts ankebehandling av straffeutmålingen for en av de domfelte i Orderud-saken. Den

---

⁵ Se punkt 4.4.

sistnevnte sak ble i sin helhet overført i både radio og TV⁶. Ennå har domstolene vist tilbakeholdenhet i forhold til å godta filming av vitneprov eller andre deler av bevisføringen. Dette synes først og fremst å være begrunnet i et ønske om å beskytte vitner. Tiden vil vise om det likevel kan bli vanlig å filme også denne delen av straffesaken.

Ved lov av 4. juni 1999 nr. 37⁷, ble domstoloven § 131 a første ledd opphevet og innholdet flyttet til § 131, med noen mindre endringer. Den gamle bestemmelsens første ledd annet punktum – om forbud mot fotografering og opptak av siktede eller domfelte på vei til og fra rettsmøte i straffesak og i rettsbygning hvor slikt møte skal holdes – og forbudet i § 198 tredje ledd om *offentliggjøring* av slike fotografier og opptak, ble videreført i en ny bestemmelse i lov av 22. mai 1902 nr. 10 - Almindelig borgerlig Straffelov § 390 c første ledd nr. 3 og annet ledd. Betegnelsen *forhandlinger* ble også skiftet ut med *rettsmøte*, dermed kunne filming uansett ikke finne sted i forbindelse med fengslingsmøter.

Justisdepartementet bestemte seg for å sende lovendringene som rettet seg mot fotografering, filming eller offentliggjøring av bilde og navn i straffesaker på ny høring i 1999⁸. Denne beslutningen kom etter at massemedia og deres organisasjoner reagerte sterkt på lovendringene. På grunn av denne fornyede høringen er opphevelsen av § 131 a og tilføyelsen av domstoloven § 131 og straffeloven § 390 c ennå ikke trådt i kraft jf. kongelig resolusjon av 4. juni 1999 nr. 567.

Den utsatte ikrafttredelsen av den nye dl § 131 skyldtes at norske massemedier protesterte mot det de oppfattet som inngrep i formidlingsmulighetene. Forbudet mot fotografering og filming skulle utvides til også å gjelde når en mistenkt er i politiets varetekt eller er til stede sammen med politiet under etterforskning, se § 390 c første ledd nr. 1 og nr. 2, jf. Ot.prp. nr. 55 1997-1998 sidene 58 og 59.

---

⁶ Rt. 2002 s. 1717.

⁷ Lov om endringer i rettergangslovene.

⁸ Justisdepartementet. *Høring om forbud mot fotografering, filming eller offentliggjøring av navn og bilde i straffesaker m.v.* 11. januar 2000.

Fortsatt er ikke vitner vernet av bestemmelsen, men må støtte seg på åndsverklovens bestemmelser og bestemmelser som angir retningslinjer for atferd i domstolen jamfør domstolloven §§ 132 følgende. Vitner skulle etter den nye bestemmelse i strl. § 390 c vernes i forbindelse med åstedsbefaring og tilsvarende opphold sammen med politiet under etterforskning. Bestemmelsen er begrunnet i personvern hensyn.

Ifølge Magnus Matningsdal kommer bestemmelsene ikke til å tre i kraft med sitt nåværende innhold⁹. Fra mediehold er det ifølge ham påvist at fotograferingsforbudet er for omfattende. Bestemmelsen fra mediehold kunne hindre pressen i å dokumentere overgrep fra politiets side i forbindelse med pågripelser.

Endringene i straffeloven § 390 c som ikke er trådt i kraft, setter straff for å fotografere eller filme, samt offentliggjøre bilder av mistenkte som er i politiets varetekt så vel som mistenkte og vitner som er sammen med politiet under etterforskningen. Siktede, domfelte eller fornærmede på vei til eller fra rettsmøte eller rettsbygningen skulle også beskyttes.

Domstolloven § 198 inneholder en trussel om *rettergangsstraff* for dem som forstyrrer forhandlingene, deriblant også ved å foreta fotografering eller opptak i strid med dl § 131 a og forskriften jf. tredje ledd. Bestemmelsen fastslår at rettergangsstraffen er bøter. Bestemmelsen brukes sammen med dl § 131 a. Se for eksempel Rt. 2004 side 510.

Domstolen kan også med hjemmel i andre bestemmelser i domstolloven påse at rettens forhandlinger foregår med verdighet. Det vises i denne sammenheng til avgjørelsen fra Nes herredsrett som kommenteres i ankesaken for Eidsivating lagmannsrett, RG 2001 side 1375. I forbindelse med førsteinstansens behandling av Orderud-saken ble det tatt bilder da en rettsbetjent kollapset i retten. Fotografene ble utvist fra de videre rettsforhandlingene med hjemmel i domstolloven § 133 for å ha krenket rettens verdighet. Etter ankeinstansens vurdering var utvisningsgrunnlaget falt bort ved at det ikke forelå fare for gjentakelse, og dermed heller ikke behov for langvarig bortvisning.

---

⁹ Matningsdal. *Kommentar til straffeloven*. I: Norsk lovkommentar 2005, s. 157, note (2626).

Det er i denne sammenheng viktig å sondre mellom liknende bestemmelser. På den ene siden er det som hovedregel adgang til å *referere* fra det som foregår i rettsforhandlingene i medhold av domstoloven § 124. Referatadgangen som media har er et klart eksempel på at offentlighet i domstolene reelt sett blir overholdt uten at man anvender film, lydopptak eller fotografi. Et annet eksempel på at offentlighet i domstolene tas på alvor følger av retten som enhver person har til å følge med i en rettssak, denne regelen finnes også i domstoloven § 124. Man anser dette for å være det viktigste uttrykk for offentlighet i rettergang i loven ved siden av EMK art 6 som stiller opp krav om en rettferdig og offentlig rettssak.

Unntak fra offentlighetsprinsippet finner stort sett bare sted dersom det kan begrunnes konkret i at saken gjelder spesielle forhold. Slike forhold kan være vold i nær familie, saker etter barnevernloven, saker om incest og lignende. Slike spesielle saker er uttømmende oppsummert i domstoloven §§ 125 – 126. Da foretar domstolen ofte lukking av rettsforhandlingene.

I Sverige er filming og annen form for opptak stort sett tillatt, mens i Danmark er lovreguleringen omtrent som i Norge¹⁰. I England har man en contempt of court-regel som forbyr offentliggjøring av informasjon i forkant av rettssak for eksempel i aviser. Etter eventuell domfellelse slippes nær sagt all informasjon fri også sensibel personlig informasjon som bostedsadresser og arbeidsgivere.

2.2 Personvernet etter straffeloven §§ 246 flg. samt EMK art. 8

Straffeloven gir anvisning på straff for de tilfeller hvor personer krenkes i ord eller av fremstilling eller på annen måte. Enhver person er beskyttet mot krenkende fremstilling i fotografier og på annen måte i mediene etter straffeloven §§ 246 flg.

---

¹⁰ Justisdepartementets høringsnotat, op.cit. punkt 4.

Anders Bratholm skriver om ærekrenkelser¹¹ at ”samtidig som ytringsfriheten har fått større praktisk betydning, er også muligheten for å misbruke den blitt større”, det er viktig å være seg sitt ansvar bevisst for alle som ytrer seg i det offentlige rom. Spesielt gjelder dette massemedia, som ofte fokuserer på enkeltmennesker i sin undersøkende journalistikk. En alvorlig begrensning av ytringsfriheten skjer ifølge Bratholm i de tilfeller hvor media vegrer seg for å kritisere medias egen misbruk av ytringsfriheten. Man balanserer her på grensen mellom lojalitet mot egne yrkesgrupper og rollen som offentlighetens vaktbikkje¹².

Tall fra Statistisk sentralbyrå¹³ viser et relativt høyt antall anmeldte ærekrenkelser i løpet av nittitallet (fra 929 i 1993 til 1003 i 1997), men en nedgang igjen i 1998 (857) til det laveste på over ti år i 2005 (710 anmeldelser). I 2001 ble 655 saker etterforsket av politiet, av disse førte 8 saker til at det ble tatt ut tiltale, og 13 personer utferdigede forelegg.

I Bratholms gjennomgang av ærekrenkelsene, redegjøres det for de ulike tilfeller hvor det kan være tale om en krenkelse jf. §§ 246-247. En mistanke mot personer i forbindelse med etterforskning kan det være straffbart å bringe videre. I følge Bratholm er ”mange avisredaksjoner ... ukjent med det mulige injurieansvaret ved å formidle en mistanke”. I samme stilling havner *insinuasjoner* og *indirekte beskyldninger* som også kan føre til et straffansvar. Ledsagende omstendigheter og usanne karakteristikker er også straffbare dersom det ikke foreligger såkalte sanne premisser. Gjengivelse av en siktelse eller en tiltalebeslutning før hovedforhandlingen kan i særlige tilfeller også resultere i straffansvar etter § 249 nr. 2 om sanne, men straffbare ærekrenkelser.

Vernet etter EMK artikkel 8 beskytter også enhver rett til ”respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse” jf. første ledd og gjenfinnes også i artikkel 17 i FN-konvensjonen for sivile og politiske rettigheter – SP. I annet ledd begrenses denne retten; det bestemmes at nasjonal rett kan ha regler for å beskytte statlige anliggender og evt. andre spesielle regler som går på tvers av individets rett til privatliv. For at slike

---

¹¹ Andenæs, Johs. *Spesiell strafferett*. Oslo 2000, s. 137.

¹² Fra det engelske uttrykket ”public watchdog”.

¹³ Kriminalstatistikk 2005.

begrensninger skal være lovlige etter EMK, må de ikke stride mot legalitetsprinsippet – som krever lovs form for alle *inngrep i privatlivets sfære* (kommer til uttrykk blant annet gjennom GrL. § 100).

Et inngripende tiltak i privatlivet er typisk overvåking. Norsk straffeprosess inneholder regler om når politiet eller andre myndigheter kan sette i verk slik overvåking, se straffeprosessloven av 22. mai 1981 nr 25 kapittel 15 a om skjult fjernsynsovervåking og teknisk sporing, kapittel 16 om beslag og utleveringspålegg, kapittel 16a om kommunikasjonskontroll og kapittel 16 b om annen avlytting av samtaler ved tekniske midler. Medias fokusering kan også klart være inngripende i forhold til artikkel 8. Slike metoder må da være vernet av klare lovregler for ikke å komme i konflikt med art 8.

Av ulike hensyn som taler mot pressens ytringsfrihet er personvernshensyn kanskje det mest tungtveiende. Særlig gjelder dette personvernet til mennesker som har vanskeligheter med å imøtegå massemedias ytringer.

2.3 Åndsverkloven

Den tidligere fotografiloven ble opphevet i 1995, mye av innholdet ble siden videreført i andre lover. Lov av 12. mai 1961 nr. 2 om åndsverk og opphavsrett – åndsverkloven – regulerer i dag adgangen til å offentliggjøre fotografier, film og lydopptak av personer som har vært i mediernes søkelys, men som ikke lenger er mistenkt, siktet eller tiltalt.

Etter åndsverkloven § 45 c første ledd kan man ikke vise eller offentliggjøre et bilde av en person uten først å ha innhentet vedkommendes samtykke. Dette er en videreføring av den tidligere fotografiloven § 15¹⁴. Siden bestemmelsen fremstår nærmest uforandret betyr dette at praksis knyttet til fotografiloven § 15 kan anvendes på området for den nye åndsverkloven § 45 c. For offentliggjøring etter denne bestemmelsen er det nødvendig at

---

¹⁴ Galtung, Andreas. *Åndsverkloven*. I: Norsk Lovkommentar. Oslo 2005, s. 696, note (95).

avbildningen har *aktuell og allmenn interesse* jf. § 45 c første ledd bokstav a. I dommen som er kommentert nedenfor, er det gjengitt noen punkter som dommeren har lagt vekt på i forbindelse med vurderingen av aktualitetskravet i fotografiloven § 15.

Avgjørelsen innatt i *Rt. 1987 side 1082* gjaldt et erstatningskrav etter avfotografering av en tidligere domfelt person som vitnet i en straffesak. Domstolloven § 131 a kunne ikke anvendes her, siden det gjaldt en *tidligere domfelt* som nå skulle vitne i en annen straffesak. Høyesterett kom til at fotografiloven § 15 var krenket. Vitnet var blitt fotografert utenfor rettsbygningen. Fotograferingen fant sted ved at fotografen førte kameraet opp under vitnets jakke som vitnet holdt over hodet for å beskytte seg. Det ble også tatt bilder av vitnet i bakgården før transport til fengselet iført håndjern, i dårlig fysisk forfatning etter å ha vært i sultestreik i to måneder.

Førstvoterende dommer presiserte kriteriene for aktualitetskravet. Han la for det første vekt på at det i fotografiloven § 15 (nå: åndsverkloven § 45 c (1) a) ligger en *tidsavgrensning* i kravet om ”aktuell og ålmenn interesse”. Det kan være at den tidligere berømte lovbrøyer i dag har krav på beskyttelse fordi *tidsperioden* som har gått siden vitnet ble dømt er lang. I tillegg må man se på hans *livssituasjon*. Vitnets familie har også krav på *beskyttelse* for å kunne fungere i arbeid. I tillegg har en soningsfange et ekstra krav på beskyttelse fordi vedkommende sitter i fengsel og dermed er i en utsatt situasjon. Det kan være vanskelig å ta til motverge mot angrep fra media mens man soner sin straff.

For det annet må aktualitetskravet knyttes til *det konkrete bildet* som det er aktuelt å bruke. *Hva bildet forteller* og hvor relevant dette er for den aktuelle situasjonen som foreligger, må vurderes. Dommeren la også vekt på hvordan bildene ble tatt. Det skjedde på en fordekt måte, samtidig som vitnet tidligere samme dag protesterte mot å bli fotografert. Benyttelsen av bildene ble også vektlagt av retten. Bildene ble presentert i avisen på en måte som fremstilte vitnet ensidig negativt, samtidig som fotografens opptreden ikke kom frem. Avisen ble også kritisert av Pressens faglige utvalg, det forelå etter utvalgets syn ingen

sterke publiseringshensyn. Man kan ikke fravike personvernreglene med mindre særlige hensyn taler for at bilder bør offentliggjøres, se nærmere under om EMK artikkel 10.

2.4 Ytringsfrihetens vern etter norsk rett og EMK

Grunnloven § 100 er en fanebestemmelse i norsk rett, og inneholder det rettslige grunnlag for håndhevelse av ytringsfriheten ved siden av EMK art 10. Noe av grunnen til at bestemmelsen om ytringsfriheten er plassert i Grunnloven, er at den betraktes som en svært viktig og beskyttelsesverdig rettighet. Plasseringen er altså på ingen måte tilfeldig. Grunnloven § 100 femte ledd sier klart at enhver har rett til å møte i rettsforhandlinger. Men det understrekes også at det klart kan bestemmes unntak til beskyttelse av personvern. Grunnloven er flere ganger endret, senest skjedde dette i 2006.

EMK art 10 verner også ytringsfriheten. Dette er en av de ”klassiske sivile og politiske rettighetene”¹⁵. I et hvert demokratisk samfunn, står denne friheten sentralt. Den er derfor en av de grunnleggende menneskerettighetene etter norsk og internasjonal lovgivning. Ytringsfriheten er beskyttet av både Grunnloven § 100 og Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 10. Dersom man ikke kan ytre seg fritt om det en ønsker, settes den offentlige debatt i fare, og muligheten til å nå ut med beretninger om overtramp og maktmisbruk blir redusert. Alle slags ytringer er i prinsippet beskyttet av EMK art 10, selv om både EMK og SP skiller mellom ideer, meninger og opplysninger. Grensen mellom disse ulike ytringsformene er ikke tydelig¹⁶, og vanskelig å trekke opp i praksis.

Ytringsfriheten inndeles etter EMK artikkel 10(1) i to deler: å motta og å meddele informasjon¹⁷. Det er særlig pressens meddelelse eller formidling av opplysninger til offentligheten som gir den en solid posisjon som offentlighetens vaktbikkje. Pressen har også et ansvar for å kontrollere at den informasjon den videreformidler ikke er ukorrekt

---

¹⁵ Møse, Erik. *Menneskerettigheter*. Oslo, 2002, s. 450.

¹⁶ Møse, op. cit. s. 451.

¹⁷ ”Receive and impart”.

eller bærer preg av personforfølgelse. Pressen må i sitt arbeid heller *ikke krenke andres omdømme*, men formidle opplysninger og ideer som publikum har rett til å motta, som innspill til den offentlige debatten. Likevel er adgangen til å kritisere regjeringen og myndighetene samt deres representanter videre enn adgangen til å kritisere privatpersoner¹⁸.

Det finnes flere unntak som begrenser ytringsfriheten, dette er regler som er ment å skulle beskytte andres menneskerettigheter. Dette gjelder blant annet vernet mot diskriminering i straffeloven § 135 a.

I sakene som er tatt med i denne oppgaven er det av de ankende massemedier lagt til en pretensjon om brudd på artikkel 10 om ytringsfriheten. Alle pretenderte brudd på EMK som er ”arguable”, avhenger av konkrete forhold i den enkelte sak¹⁹, skal prøves av domstolene jf. EMK artikkel 13, som pålegger ”en effektiv prøvingsrett” ved domstolene.

For det første må det avgjøres om det har skjedd et inngrep i ytringsfriheten. Foreligger brudd, blir det neste spørsmålet om inngrepet innebærer en krenkelse. Det er det ikke dersom inngrepet er lovfestet i nasjonal rett. Den nasjonale myndighet har etter EMDs praksis en skjønnsmargin²⁰. Denne tolkningsmarginen er dog relativt begrenset. Ved eventuell motstrid må nasjonal lovgivning vike. I Valebrokk-kjennelsen inntatt i Rt. 2003 side 593 kunne Høyesterett konstatere brudd. I dag har norske myndigheter gode muligheter for å vurdere hvorvidt landets lovgivning harmonerer med EMK og de andre konvensjonene Norge har forpliktet seg etter jf. Menneskerettsloven av 21. mai 1999 nr. 30. Se spesielt § 2 om hvilke konvensjoner som gjelder som norsk lov og § 3 som gir konvensjonsbestemmelsen forrang ved motstrid med norsk bestemmelse.

---

¹⁸ Se for eksempel EMDs avgjørelse i *Castells v. Spania*. A 236 (1992).

¹⁹ Se *Atkins med flere v. UK* 1987 EMK 13366.

²⁰ ”Margin of appreciation”.

2.5 Rettspraksis knyttet til medias fotografering

Jeg presenterer her to eksempler på saker hvor det ble konstatert at domstoloven § 131 a var overtrådt. Den ene saken gjaldt et filmopptak, den andre fotografering. Det er relevant å se på disse avgjørelsene etter dl. § 131 a i forhold til medias oppførsel og handlinger i forbindelse med straffesaker.

Rt. 2003 side 593 Valebrokk-kjennelsen

Sjefredaktøren i TV2 hadde uten samtykke offentliggjort filmopptak av en domfelt gjort i rettslokalet like etter at dom var falt og retten hevet. Saken gjaldt hvorvidt domstoloven § 198 tredje ledd, 2. alternativ jf. § 131 a første ledd, annet punktum var overtrådt.

Høyesterett kom til at domstoloven § 198 tredje ledd jf. § 131a første ledd, annet punktum *isolert sett* var overtrådt. Da filmopptakene belyste viktige sider av straffesaken mot tiltalte, fant imidlertid Høyesteretts flertall at offentliggjøringen var vernet av EMK art 10. Det var dissens blant dommerne på 3-2 (sterk dissens).

Flertallet viste til lovens forarbeider som ikke sier noe videre om rekkevidden av domstoloven § 131 a første ledd, første punktum. ”Det går likevel frem av sammenhengen at forbudet mot å fotografere siktede før og etter hovedforhandlingen er *gitt av hensynet til personvernet og for å beskytte mot belastende fotografering*”²¹(min utheving).

Førstvoterende viste til forskriften som er gitt i medhold av § 131 a. Av forskriftens § 3 fremgår det at retten kan tillate fotografering eller opptak under hovedforhandlingen dersom saken har *betydelig* offentlig interesse. Det kreves altså mer enn alminnelig offentlig interesse²² for å fravike forbudet.

---

²¹ Rt. 2003 s. 593, avsnitt 34.

²² NOU1988:2 ”Kildevern og offentlighet i rettspleien”, side 43 annen spalte.

Filmopptaket av domfelte, som viste ifølge flertallet hans reaksjon på dommen. Beskyttelse mot fotografering i slike situasjoner er i kjerneområdet for personvernet. EMK artikkel 10 åpnet etter førstvoterendes syn i større grad for ytringsfrihet enn domstoloven §§ 198 jf. 131 a tillater. Håndhevingen av forbudet ble dermed ansett som et vesentlig inngrep. Det avgjørende for lovligheten var *nødvendigheten* av inngrepet og hvorvidt inngrepet rettet seg mot nyhetsmediene. I News Verlags dom i EMD måtte inngrepet være nødvendig i forhold til et ”pressing social need” for eksempel beskyttelse av andres menneskerettigheter. Den konkrete anvendelse av nasjonale regler må også være nødvendig ut fra en helhetsbedømmelse. Ifølge flertallet er statenes skjønnsmargin i forhold til EMK artikkel 10 begrenset. jf. avsnitt 57. Man kunne ikke uten videre sette vernet etter denne bestemmelsen til side. Tiltalte kunne på denne bakgrunn ikke domfelles etter § 131 a jf. § 198.

Mindretallet hadde en annen oppfatning av om det i saken forelå slike hensyn jf. EMK art 10 og menneskerettsloven §§ 2 og 3, som kunne tillate publisering av fotografiet *uavhengig av domfeltes mening*. Det ble gjort en egen vurdering av om *domfeltes ansiktsuttrykk* var slike særlige omstendigheter som kunne rettferdiggjøre et unntak fra hovedregelen i domstoloven § 131 a. Mindretallet la til grunn at det var ”... *en helt uholdbar rettstilstand at en tilsynelatende uberørthet, eller graden av uberørthet, skal være avgjørende for adgangen til å gjøre opptak...*” (Min kursivering).

Den domfelte bør generelt skjermes mot at hans reaksjoner offentliggjøres. En fremsvisning av reaksjonene kan føre til at folk dømmer den tiltalte/domfelte hardere enn det er grunnlag for. Filmopptaket i denne saken ble vurdert som rettsstridig av mindretallet, også i forhold til EMK artikkel 10. Mindretallet vurderte også forsvarerens uttalelse om at domfelte var skuffet og at han ga uttrykk for dette, til ikke å utgjøre noen endring i filmingens rettsstridighet. En slik uttalelse fra forsvareren kunne etter deres mening ikke frata domfelte det vern han ellers har krav på. Domfeltes reaksjon kunne dessuten på en god nok måte blitt formidlet skriftlig; referatmuligheten burde etter min mening vært tilstrekkelig her.

Rt. 2004 side 510 Orderud-kjennelsen

Redaktørene i to landsdekkende aviser publiserte fotografier av en av de domfelte i Orderud-saken på vei bort fra rettslokalet, uten hennes samtykke. Spørsmålet var om redaktørene i Dagbladet og Aftenposten kunne straffes for dette i medhold av domstolloven §§ 198 tredje ledd jf. 131 a.

Høyesterett fant det klart at bildene var i strid med fotograferingsforbudet i domstolloven § 131 a. Domfelte var blitt fotografert i en presset situasjon som kun skilte seg fra Valebrokk-kjennelsen ved at domfelte her ga klart uttrykk for at hun ikke ønsket å la seg fotografere. Domfelte og hennes forsvarer prøvde å verge henne mot kameraene mens domfelte gråtende og fortvilet forlot rettslokalene.

Høyesterett kom til at fotografiene ikke var vernet av ytringsfriheten hjemlet i Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 10. Her vurderte Høyesterett det slik at det ikke var sterke hensyn som talte for å tillate fotografering. Retten la tilsynelatende stor vekt på at domfelte ikke ønsket å la seg fotografere. Dette hadde ikke vært tilfellet i Valebrokk-kjennelsen, men var det derved større grunn til å godta fotografering av domfelte der? Etter min oppfatning var det ikke det. Flertallet i Valebrokk-saken la tilsynelatende avgjørende vekt på fotografiets egenskap som korrektiv til forsvarerens uttalelse om sin klients reaksjon.

2.6 "Vær varsom plakaten"

I Norsk Presseforbunds "Vær varsom plakaten"²³ finnes etiske retningslinjer som gjelder for all journalistisk virksomhet. Dette er regler som blitt til gjennom en årrekke. Den opprinnelige Plakaten ble først utformet i 1936, og er senere revidert flere ganger.

---

²³ Norsk Presseforbund. *Vær varsom plakaten*. Redigert senest januar 2006.

Plakaten tar for seg pressens samfunnsrolle, integritet og ansvar, journalistisk atferd, forholdet til kildene og publiseringsregler. Den mest interessante delen av Plakaten er for denne oppgaven del 4 som tar for seg forholdet til kriminalreportasjen og publiseringsregler generelt. Det understrekes at journalister må vise varsomhet ved omtale av kriminalsaker²⁴, særlig ved publisering av ”navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn” på personer som knyttes til slike saker. Slik identifikasjon må være begrunnet i et ”berettiget behov” for informasjon jf. samme punkt i.f. Plakaten retter altså søkelyset på viktige etiske forhold som journalister og media må ta hensyn til i sitt daglige virke.

Norsk Presseforbund er et fellesorgan for norske massemedier i etiske og redaksjonelt faglige spørsmål. ”Formålet med NP er å fremme den etiske standard, yrkesetikken og integriteten i norske massemedier. NP arbeider også for å styrke og verne ytringsfriheten, presse- og informasjonsfriheten”²⁵.

Medieombudsutvalget drøftet hvorvidt man burde ha et ombud som har en nøytral kontrollerende funksjon, og som fra en ekstern posisjon kan ha tillit for sin løsrevne rolle i forhold til media. Flertallet i utvalget kom til at man burde lovregulere en slik tilsynsordning, likevel valgte lovgiver å følge mindretallet ved å legge forslaget om et medieombud til side. Media mente selv at deres nåværende kontrollinstans fungerte tilfredsstillende. Det er fortsatt aktualitet i spørsmålet om selvdømme-ordningen som Pressens faglige utvalg representerer, er tilstrekkelig til å ivareta ansvarsbevisstheten i massemedia. I de tilfellene hvor PFU finner at en artikkel har overtrådt Plakaten, finnes ikke noen sanksjonssystem utover det som ligger i plikten til å offentliggjøre PFUs avgjørelse.

---

²⁴ Ibid. punkt 4.7.

²⁵ NOU 1996:12 Medieombud.

3 Mediesosiologiske innspill

I denne delen vil jeg gå gjennom noen mediesosiologiske bidrag som etter min mening er interessante for å belyse oppgavens problemstilling. Jeg begynner i 3.1 med å gjennomgå noen begreper fra en av Thomas Mathiesens skrifter. Deretter går jeg videre for å se nærmere på et bidrag til debatten rundt TV av Pierre Bourdieu i punkt 3.2. I punkt 3.3 ser jeg på en av Neil Postmans bøker som et siste teoretisk bidrag til denne oppgaven. Etter en gjennomgang av de ovennevntes begreper vil jeg i punkt 3.4 foreta en oppsummering.

3.1 Maktperspektivet og massemedias punktbelysning og karikering.

Mitt utgangspunkt for denne oppgaven har vært Mathiesens innføringsbok i mediesosiologi som er utgitt med tittelen ”Makt og medier”²⁶. Boken er delt inn i fire sammenhengende og utfyllende perspektiver: makten bak mediene, makten rundt mediene, makten fra mediene og makten i mediene. Maktens sider går over i hverandre, forfatteren bruker derfor oppdelingen av maktperspektivet som et pedagogisk grep. Bokens budskap er at kommunikasjon og makt henger sammen. Dette understreker Mathiesen i innledningen²⁷. Mediesosiologi handler om både makt og kommunikasjon mellom mennesker. Makt kan på denne måten ses som en viktig forutsetning for den som vil kommunisere noe. I det følgende skriver jeg med utgangspunkt i Mathiesens bok.

---

²⁶ Mathiesen, Thomas. *Makt og medier*. Oslo, 2006.

²⁷ Ibid. s. 17-18 og s. 325.

3.1.1 Medias makt

Ifølge Mathiesen må maktdimensjonen tas med dersom man skal analysere massemedia, hvis ikke mister man en grunnleggende faktor i analysen. Han ser også nærmere på forutsetninger for en slik makt i et mediesosiologisk perspektiv. Teorier om makt som baserer seg på utelukkende på én faktor blir etter hans mening for lettvindt. Mathiesen viser til tre ulike grunnleggende maktfaktorer som han antar må finnes i større eller mindre grad som fundament for et medieselskap. Makt i en slik sammenheng kan etter hans mening knyttes til *eiendomsforholdet*, *ledelsesforholdet*, og *organisasjonsforholdet* i bedriften.

Ulike ideologiske retninger vektlegger disse komponentene eller faktorene ulikt; noen hevder at eiendomsforholdet er det viktigste, mens andre mener at ledelses- eller organisasjonsforholdet i bedriften er det viktigste. Den innbyrdes vekt er kanskje mindre viktig. Mathiesen viser i sin fremstilling at alle tre faktorene er avgjørende og innad avhengige av hverandre. Eierskap kan påvirke dagsorden i avisen, mens organisasjonen er avhengig av en velfungerende ledelse. Journalistisk frihet i mediet er avhengig av en rekke forutsetninger i organisasjonskulturen. Den interne kulturen i mediebedriften har gjerne vært tydelig på tidspunktet da journalisten søkte ansettelse i bedriften. Journalister og fotografer og andre som søker arbeid i media har nok en viss interesse av å vite hvordan de ulike faktorene henger sammen før de søker jobb.

Forfatteren belyser at makt kommer til uttrykk på flere måter. Han understreker at det er sjelden man ser makt uttrykt slik at det settes hardt mot hardt i en redaksjon og at aksjeeierne eller styret griper direkte inn i det daglige redaksjonelle arbeidet. Unntaksvis kan slike situasjoner oppstå, men makt kommer heller til uttrykk som en hvilende trussel. Makten kan komme til å effektueres dersom man som journalist eller redaktør bryter uuttalte eller uttalte retningslinjer for hvordan man oppfører seg i mediebedriften. Således finner journalisten kanskje at det ikke vil lønne seg å bryte med ledelsen. Da står vedkommende kanskje uten den muligheten til å jobbe med ”gode” saker.

Mathiesen hevder at et *handlingsrom* kan formes ved at det økonomiske forholdet og det organisasjonsmessige forholdet setter opp visse rammer. Innenfor dette handlingsrommet kan ledelsesfunksjonen komme inn som maktgrunnlag i forhold til enkelte viktige detaljer. Den redaksjonelle ledelse bestemmer den daglige driften og treffer noen viktige valg, men dette skjer altså innenfor de skjulte rammer som eiendomsforholdet og organisasjonskulturen bestemmer. Hvordan redaksjonen bruker handlingsrommet den har, blir det viktige spørsmålet. Mathiesen knytter dette til dagens utvikling i mediene, med en dreining i retning av at kravene fra eiendoms- og organisasjonsrammen gjør massemedia mer *markedsorientert*²⁸. Det skal etter hvert mye til for at det enkelte medium skal våge å gå i en spesiell journalistisk retning. Lokalavisene kan være vågale og tørre å fokusere på lokale og spesielle saker. Det er i denne sammenheng også verd å merke seg at lokalavisene øker i forhold til de riksdekkende avisene²⁹.

3.1.2 Nyhetsbegrepet

Mathiesen går inn på hva som etter hans mening utgjør innholdet i *nyhetsparadigmet*³⁰, og i den forbindelse trekker han frem virkemidler som ofte brukes i nyhetsinnslag. Det som lett kan fremstilles som *konkrete personers handlinger* blir oftere til nyheter enn det bakenforliggende som krever grundigere forklaring for å kunne forstås og dermed selge som nyhet. For en særlig god nyhetssak ser det ut til å være ønskelig med elementer som fokus på en elitenasjon, et enkelt hendelsesforløp, en konflikt med et *dramatisk innhold*, og at aktørenes standpunkt er enkelt å identifisere.

Et eksempel kan her finnes i Elektron-saken, der en russisk tråler ble tatt for tyvfiske høsten 2005. Kystvakten beordret oppbringelse av den russiske tråleren og norske fiskerimyndigheter fikk komme om bord. Det som siden hendte var at de to inspektørene ble bortført av den russiske båten. Etter en tid ble inspektørene frigitt i Murmansk. Norge som er en elitenasjon i nordområdene, ble altså krenket ved tyvfisket. Det spesielle og

---

²⁸ Mathiesen, op. cit. bokens Del II.

²⁹ Norsk mediebarometer 2004.

³⁰ Mathiesen, op.cit. s. 207.

uventede var situasjonen da den russiske båten stakk av. Konflikten ble formidlet fra norsk side; det var norske interesser som stod på spill og situasjonen hadde et klart dramatisk potensial.

Likeså vektlegger Mathiesen *avviket* og *det avvikende ved avvikerer* som et yndet virkemiddel. Blant annet skjedde dette i Baneheia saken, der den ene av de to tiltalte i media ble fremstilt som tilbakestående og tilnærmet asosial. Samlet sett danner bruken av disse ulike virkemidlene grunnlag for et mønster, *nyhetsparadigmet*, som åpner for slutninger om det samfunnstruende, og bidrar dermed kanskje til et feilaktig bilde av for eksempel folks inntrykk av kriminalitet i Oslo i dag.

Mathiesen trekker også frem Gudmund Hernes som bruker begrepet *det mediavridde samfunn*³¹ som en parallell til Mathiesens nyhetsvirkemidler. Vridningen beskriver en måte å velge ut og fremstille nyheter på. Her vektlegges *tilspissing* av saken ved hjelp av spissformuleringer og forenklinger for å gjøre budskapet lettere å selge. *Polarisering* egner seg godt, og forsøkes gjerne selv om det i utgangspunktet ikke er en konfliktsituasjon. Saken *Intensiveres* ved å trekke frem det som virker heftig og *konkretiseres* ved å fortrenge det alminnelige og abstrakte (internasjonal uenighet om fiskesoner) til fordel for intrikate detaljer i den enkelte sak.

3.1.3 Punktbelysning og strukturbelysning

I forbindelse med gjennomgangen av hvordan en nyhet blir til, kommer Mathiesen inn på hvordan media setter fokus på enkeltsaker gjennom *punktbelysning*³². I begrepet punktbelysning ligger en beskrivelse av en avgrenset enkelthendelse som ikke settes i en større sammenheng. Enkelthendelsen presenteres som en nyhet og blir stående alene på en måte som ikke gjør nyheten tilgjengelig. Nyheten kan på denne måten komme til å fremstå som pussig og uventet, uten å være opplysende og informativ. En hvilken som helst

---

³¹ Hernes, Gudmund. *Det mediavridde samfunn*. Oslo, 1978.

³² Johnsen og Mathiesen. *Mediekrigen*. Oslo, 1991. S. 22 flg.

voldshendelse kan brukes som eksempel: Saken presenteres ofte ved bare å gjengi korte fakta, uten å kommentere sakens bakgrunn eller ulike sammenhenger. Et åpenbart problem for media er at politiet av etterforskningshensyn ofte ikke kan kommentere saken. Derimot kan media godt intervju noen som kan belyse saken i en større sammenheng. Problemet når dette ikke gjøres er at nyheten ofte mister sin mening uten oppfølgende journalistikk. Dette er noe media kan ta konsekvensen av og på den måten ville samfunnet kanskje i mindre grad bli preget av nervøsitet og frykt for livet i storbyene. Samtidig kan da publikum oppleve å bli opplyst ved å få se saken i en større sammenheng.

Mathiesen påpeker at punktbelysning som presenterer løsrevne sensasjonelle nyheter kan være begrunnet i salgstenkning. I flere tilfeller har man behov for en belysning av strukturen i og rundt nyheten for å forstå dens innhold. Ved at strukturen belyses settes nyheten i en større sammenheng som gjør den forståelig og informativ. Den kan bidra til at medias brukere oppdras og lærer noe av media, og at de ikke blir stående igjen med en mengde ubesvarte spørsmål når nyheter presenteres fort i løpet av en tilmålt tid på kanskje et halvt minutt.

3.2 Det journalistiske feltets herredømme

Pierre Bourdieu var professor i sosiologi ved Collège de France inntil han gikk bort i 2002. Den delen av Bourdieus materiale jeg her konsentrerer meg om, er hans bok ”Om fjernsynet”³³. Boken bygger på to TV-sendte forelesninger, som ble vist på fransk TV i 1996, i tillegg til en artikkel om temaet fjernsynets herredømme³⁴.

Bourdieu argumenterer for at TV-mediet innebærer en fare for instrumentalisering. Det vil si at mediet utøver en skjult tvang gjennom å stille betingelser til alle som skal delta i TV-sendinger; produsenter, programledere, debattanter og tilskuere er alle underlagt fjernsynets

---

³³ Bourdieu, Pierre. Originalens tittel: ”Sur la télévision. Suivi de L’emprise du journalisme” [1996]. Norsk utgave Oslo, 1998.

³⁴ Ibid. s. 7.

betingelser for deltakelse. Slike betingelser inneholder i følge forfatteren blant annet krav til å uttrykke seg lettfattelig, så kort som mulig og helst i form av ja/nei svar. Implisitt stilles det dermed krav til at man tenker i visse medievennlige baner: raskt og banalt. Dette gjør TV-sendingen trygg. Personer som ikke er vant til å opptre i mediet blir ikke spurt, mens de medievante derimot får slippe til så ofte at de kan oppnå status som ”fast inventar”. En slik rolle tjener personlighetene på ved at de kan få betydelige biinntekter som konferansierer og foredragsholdere. Media tjener også på å ha slike personligheter i stallen. De kan for eksempel redde debattprogrammer fra å bli kjedelige og fagfokuserete. Instrumentaliseringen foregår ved at mediets tilstedeværelse i våre liv etter hvert er blitt en selvfølge. I tillegg har TV i økende grad fått en funksjon som premissleverandør for hvordan andre medier fungerer. Et eksempel her kan være tabloidformatet som krever at budskap lar seg formidle lett ved at det tar kort tid å oppfatte dem.

Bourdieu belyser *det journalistiske feltets herredømme* over andre samfunnsområder. Det er ikke journalistenes makt eller journalistikken som ”den fjerde statsmakt” han behandler. Det som analyseres er i første rekke mekanismene som virker på det journalistiske feltet, og som derfra forplanter seg videre til andre felt.

Først og fremst ligger journalistene under for presset fra det journalistiske feltet. Den effekten som utviklingen av TV har hatt på det journalistiske feltet er større enn den innflytelse aviser og litteratur tidligere har hatt på det. Befolkningen ligger også under for et informasjonsskille mellom på den ene siden folk som leser nasjonal og internasjonal presse, hører på nasjonale og utenlandske radiokanaler, og på den annen side de som har nyhetene fra TV som sin eneste politiske bagasje.

Prinsippene for utvelgelse av nyhetsstoff er ifølge Bourdieu *jakten på det sensasjonelle og spektakulære*. Massemedia foretar ofte en dramatisering i dobbel forstand ved at man iscenesetter en begivenhet ved hjelp av bilder og ord som fenger i tillegg til å overdrive betydningen av den inntrufne hendelse. En slik fremgangsmåte illustreres ved nyhetsdekningen i TV2 og NRK om døde fugler på Jæren i mars 2006. Det viste seg senere

samme dag at ingen av fuglene var smittet av den fryktede fugleinfluensaen. Innslagene var så viktige at begge de to største kanalene måtte få det med som hovedinnslag på nyhetene. Jakten på det sensasjonelle og spektakulære avspeiler seg i begrepsbruken; med vanlige ord gjør en ikke inntrykk på lesere, seere og lyttere. Det trengs usedvanlige ord for å nå ut med en ny sak. Dette fører til en kontinuerlig jakt etter det spesielle og ekstraordinære når det gjelder kombinasjonen av språk og bilder. ”Grovt sagt interesserer journalistene seg for det eksepsjonelle, for det som er eksepsjonelt for dem”³⁵. Nyheter bør etter denne tankegangen enten skildre *det ordinære ekstraordinære*, som branner, miljøutslipp eller ulykker, eller aller helst *det ekstraordinære som ikke er ordinært* – scoopet. Dette kan for eksempel være store demonstrasjoner, spesielt voldsomme forbrytelser eller uvanlige sykdomsutbrudd.

Siden det finnes svært få begivenheter som passer inn i den sistnevnte kategori, foregår det et vedvarende kappløp mellom ulike medieaktører for å være først ute med noe ingen andre har hatt innslag om. Reportasjene fra Jæren kan brukes som et tydelig eksempel på hvordan medias aktører stadig etterligner, kopierer og siterer hverandre i jakten på scoopet. Bourdieu hevder at en slik jakt som på andre samfunnsfelt kan føre til originalitet og særpreg, på det journalistiske felt fører til ”ensretting og banalisering”³⁶ av nyhetenes innhold og presentasjon. Faren ved den alminnelige bruk av TV er at bildet som vises kan skape en virkelighetseffekt, og dermed få folk til å se bestemte ting, og til å tro på det de ser. Massemedias overfokusering på fugleinfluensa førte til økt etterspørsel etter legemiddelet Tamiflu som kunne behandle smitte. Apotek1 beretter om en eksplosiv etterspørsel etter influensamedisin³⁷.

De mest påfallende forskjellene mellom ulike medieaktører skjuler noen ganger grunnleggende likheter. Dette gjelder for det første bruken av kilder; forskjellige medier er ofte kilder for hverandre, dermed er mye av innholdet felles for høyst ulike medier. Videre er samtlige medier underlagt den samme konkurranselogikken, som fører til at informasjonssøking og arbeid med nyhetssaker i ulike medier ofte er svært lik.

---

³⁵ Bourdieu, op. cit. s. 23.

³⁶ Ibid., s. 25

³⁷ Apotek1 sine hjemmesider 31.03.06.

Produksjonsprosessen i ulike medier er videre kollektiv i den forstand at mange aktører bidrar til produktet. Dette kan illustreres med kulturjournalistikken, hvor for eksempel en bok anmeldes i avis nummer én, for deretter å bli anmeldt i avis nummer to, tre og fire som ikke tar sjansen på å virke lite oppdaterte ved å unngå å anmelde den samme boken. Dermed befinner man seg i en situasjon hvor informasjon går fra medium til medium slik at den danner et mønster for hele medieverdenens virksomhet. Bourdieu kaller dette *den sirkulære informasjonssirkulasjonen*³⁸. Sirkulasjonen har etter hans oppfatning en stor innvirkning på all produksjon i media.

Forfatteren legger også til grunn at konkurransen mellom ulike presseorganer kan medføre at det trekkes feilaktige slutninger om innholdet i et program og den antatte virkningen det har på publikum. TV-produsentene støtter seg på seerbarometre som igjen legger et tidspress på dem og hele produksjonsapparatet. Dette trykket fører til at temaer presses på produsentene, og derved også på seerne. Nokas-saken er et godt eksempel: her dekket både TV2 og NRK saken.

Ved at et slikt *kontinuerlig press* fra det journalistiske feltet får lov til å påvirke media i sin helhet, får hastverk og krav om entydige konklusjoner og raske svar lov til å prege informasjonsbildet og debattvirksomheten. Temaer tvinges mer eller mindre på seerne fordi de samme temaene i sin tur er tvunget på produsentene. Produsentene tvinges fordi det pågår konkurranse med andre produsenter.

Tidsperspektivet er også en side av det journalistiske feltets krav. Det presset som TV-mediet utstetter deltagerne for kan ifølge Bourdieu også påvirke tenkningen i mediebildet. Dagens debatter og innslag står i skarp kontrast til en systematisk oppbygging og fremleggelse av eget standpunkt. Som debattant har man ofte bare tid til korte stikkordspregete replikker fordi mediebarometrene ikke levner tid til presise svar. Slike nøyaktig oppbygde resonnementer gjør kanskje at publikum ikke klarer å følge med. Dette må for en hver pris unngås. Da er det bedre å unngå resonnementene i det hele tatt. På

---

³⁸ Bourdieu, op. cit. s. 28 flg.

denne måten kan man på et hvilket som helst tidspunkt begynne å følge med i debatten og få med seg like mye som en som har fulgt programmet fra starten.

Ifølge Bourdieu blir TV et lite selvstendig medium for kommunikasjon, fordi det hviler flere former for tvang på det. I tillegg til den overnevnte tvang fra produsenter og mediebarometre, stammer denne tvangen også fra sosiale relasjoner mellom journalistene som ”er preget av innbitt og nådeløs konkurranse, til tider (er den) absurd”³⁹.

Markedsandeler og konkurranse er også med på å utøve en usynlig påvirkning av mediene. Strukturen og makthierarkiet som ligger bak *denne* påvirkningen kan være vanskelig å skimte, men effektene kan oppfattes. Den posisjonen som mediet har i et slikt hierarki bestemmer graden av påvirkning og makt medieinstitusjonen kan utøve i forhold til andre medier.

Det journalistiske feltets makt kan tilsløre forholdene slik de er og fremstille nyheter av ting som ikke egentlig er nytt. Det ligger derfor en utfordring for publikum i å unngå to mulige illusjoner. På den ene siden illusjonen om at ”dette er noe verden aldri har sett før” og derfor lager media en sak av det. På den andre siden ligger illusjonen om at ”det har alltid vært slik” selv om dette virkelig er en nyhet. Journalistene har i denne sammenheng evnen til å villede fordi man ikke har en inngående kunnskap alle emner, samtidig som journalister i stor grad bruker hverandre som kilder. Det er derfor av stor betydning at journalistene går varsomt til verks når de skal presentere en sak. Det forekommer dessverre at journalister kan la seg forbløffe av ting som ikke er nyhetsstoff, og på den andre siden la være å legge merke til ting som virkelig har stor nyhetsverdi. Det er synd dersom dette skjer fordi man har gjort en mindre god forundersøkelse.

Bourdieu som selv var sosiolog, kritiserte andre sosiologer i Frankrike på 60-tallet som var tidlig ute med å advare mot at TV, som et massekommunikasjonsmiddel, ville homogenisere publikum. Han fant to unøyaktigheter ved et slikt syn. Synspunktet

---

³⁹ Ibid. s. 49.

undervurderer ifølge ham publikums motstandsevne mot påvirkning fra media, men det undervurderer også TV-mediet sin evne til å ”forvandle de som skaper det, og, mer allment, til å forvandle alle andre journalister og kulturprodusenter...”⁴⁰. Det som etter Bourdieus mening var det viktigste fenomenet, var innflytelsen TV fikk på ”alle former for kulturproduksjon, inkludert kunstneriske og vitenskapelige virksomheter”. I dette ligger grunnlaget for tanken om det journalistiske feltets herredømme.

3.3 Den offentlige debatt presenteres som underholdning

Medieforskeren Neil Postman var professor ved New York University frem til sin bortgang i 2003. Han har blant flere andre utgivelser skrevet boken *Vi morer oss til døde*⁴¹, som han høstet mye oppmerksomhet for. Dette er det tredje teoretiske bidrag jeg tar for meg i denne oppgaven. *Vi morer oss til døde* er blitt både slaktet og lovprist siden den utkom i 1985. Selv mener jeg boken kan rette et viktig søkelys på medias innflytelse som kulturbærer, som nyhets- og underholdningsformidler.

Forfatteren innleder boken med å sammenligne forfatterne George Orwell og Aldous Huxley. Orwell skrev romanen *1984* som advarer mot et ekstremt overvåkingssamfunn. Huxley retter derimot søkelyset på betydningen av gradvise overganger i samfunnet som er så små at de inntreffer ubemerket, inntil man befinner seg i en uforutsett situasjon. Postman mener at det siste ligner utviklingen i dagens samfunn. Dette begrunner han i den type overganger som TV bringer med seg. Endringene er små, men har voldsomme konsekvenser for samfunnet.

Underholdningsperspektivet er det vesentlige i Postmans bok. For å beskrive utviklingen frem til et underholdningssamfunn følger han historien til den nordamerikanske offentlige debatt og samtale fra den sterkt litterære/ skriftlige tradisjonen til innføringen av telegrafene

---

⁴⁰ Bourdieu, op. cit. s. 50.

⁴¹ Postman, Neil. Originalens tittel: ”Amusing Ourselves to Death” [1985]. Norsk utgave Gjøvik, 1987.

som han mener revolusjonerte nyhetsformidlingen og den offentlige samtale. Den nye offentlige samtale og nyhetsutveksling påvirket innholdet i det som ble formidlet. Fra å være stedsbegrenset fikk nå nyhetene utbredelse raskt over landegrensene og visket ut kulturelle og språklige barrierer. Nyhetene har i denne sammenheng ingen konkret avsender og ingen mottaker.

Som et resultat av dette er forfatterens påstand at det i USA har skjedd en stor forskyvning i forholdet mellom medium og det som formidles. Når TV påtar seg rollen som formidler av viktige samfunnsmessige spørsmål, og presenterer dette i en triviell og underholdningspreget drakt, har det ifølge Postman potensial til å overforenkle det som egentlig er viktig. Forskyvningen har etter hans mening ført til at ”en stor del av den offentlige debatt er blitt til farlig vås”⁴². Dette er det mest dramatiske resultatet av TV-mediets innvirkning på dagens samfunn.

I Postmans analyse legges hovedvekten på erkjennelsesteori/ epistemologi. Det vil si ”den interessen (analysen) viser for definisjoner av sannhet, og de kildene den henter slike definisjoner fra”. I det følgende vil jeg se nærmere på den medieutviklingen som Postman legger til grunn. Utviklingen kan etter hans mening fortelle mye om hvordan TV og bildeformatet har utviklet seg. De ulike tradisjonene innebærer etter forfatterens mening ulike former for intelligens i henholdsvis skriftlig og muntlig kontekst. De kan dermed fortelle noe om et paradigmeskifte i medias utvikling.

Som et eksempel på *den skriftlige tradisjonens* innhold beretter Postman om et offentlig møte som fant sted mellom to store personligheter i den amerikanske debatt i 1854. Debattantene var høyesterettsdommer Stephen A. Douglas og advokat – og senere president – Abraham Lincoln. Møtet mellom de to, som fant sted i et offentlig teater, varte en hel dag. Lokalet var fylt til randen av tilhørere og folk lyttet oppmerksomt til debattantene, og kom med bifall når et godt resonnement ble fremlagt. Debattformen skilte seg mye fra dagens debattprogrammer ved at debattantene hadde forberedt seg grundig

---

⁴² Postman, op. cit. s. 24.

med manuskript og hadde resonnementene klare. Halve debattiden ble gitt til den ene debattanten, deretter ble det bestemt at folk kunne dra hjem for å spise middag. Etter middagspausen kom folk tilbake for å høre den andre debattantens tilsvar til det den første hadde sagt. Det viste seg at innleggene ikke fulgte hverandre helt, men var lagt opp som to individuelle debattinnlegg som stod på egne ben. Likevel fikk debattantene, gjennom replikker, lov til å utfylle sine standpunkter. Dette var et eksempel på den politiske samtale i den sterkt skriftlige tradisjon, og illustrerer etter Postmans oppfatning også boktrykkerkunstens evne til å styre samtalens form.

Trykkpressen frembrakte ifølge forfatteren en seriøs og rasjonell konversasjon. Telegrafene og TV har bidratt sterkt til å forlate denne tradisjonen⁴³. Ved å gå fra den skriftlige tradisjon og *den typografiske tankegang*, kommer Postman gradvis frem til moderne tid med telegrafens inntog og den revolusjonerende påvirkning den har hatt for pressen. Konversasjon ble da ikke bare mulig, men et krav.

Den muntlige tradisjon ble innledet med innføringen av aviser, reklame, telegrafene som revolusjonerte nyhetsproduksjonen, og endte opp med TV. Informasjonsutbredelsen ble med den muntlige tradisjon aldri den samme. Etter forfatterens oppfatning forårsaket telegrafene en tilsvarende omveltning i sin samtid som TV i vår nære fortid og samtid. Nyheter fra hele verden kunne sendes ut som bruddstykker av informasjon uten adressat. Avisene begynte å skrive om det man antok folk ville lese. Og markedsmekanismer og konkurranselementer ble dominerende. Hvis man tar utgangspunkt i denne utviklingsteorien, ser man at mennesker kan ha gått fra en oppsøkende tilstand, hvor møter finner sted i lokale fora hvor man selv er vitne til at nyheter blir til, til en tilstand hvor man som passiv mottager tar inn alt – nyheter man i større eller mindre grad har nytte av, og som i følge Postman mest av alt fremstilles i et trivielt lys.

Dermed er underholdning ifølge forfatteren blitt den styrende ideologi i TV. Uansett hva som skildres, eller fra hvilken synsvinkel dette skjer, så er grunntanken at publikum skal

---

⁴³ Postman, op. cit. s. 81.

underholdes. Godt TV har ikke mye å gjøre med hva som er godt i en skriftlig eller verbal kommunikasjon. I nyhetssendingenes form mener forfatteren at det ligger ”en teori om anti-kommunikasjon med en form for samtale som har vendt ryggen til all logikk, forstand, rekkefølge og regler for motsigelser”⁴⁴. Nyheter fremstilles for å overraske, men det skjer innen faste og kjente rammer⁴⁵. TV er i ferd med å forandre kulturen til en kjempemessig arena for underholdningsindustrien. Problemet blir da ikke at TV gir oss underholdning, men at ”ethvert stoff fremstilles som underholdning, og det er noe ganske annet”⁴⁶. Typisk kan man ved å se en nyhetssending finne en lett blanding av vold, sult, sport og spill; ingenting synes dermed å være viktigere enn noe annet når det presenteres i den samme ramme.

Man kan forstå dem som mener at den skriftlige tradisjon og de lange resonnementer blir en anakronisme i forhold til den løsere og forskjellige formen for kommunikasjon som man bruker i TV. Kommunikasjonsformene forandrer seg med tiden; det er kanskje ikke riktig å tviholde på en bestemt form.

Postman anvender en fortellende stil i språket ved å bruke en mengde eksempler for å illustrere. Noen vil kanskje karakterisere forfatteren som noe mer kontroversiell enn Bourdieu. Selv synes jeg at Postmans fremstilling er tilgjengelig fordi den formidler på en godt forståelig måte. Problemet noen har i forhold til Postmans tilnæringsform kan ha sammenheng med at hvis det som formidles blir for lettfattelig så er det ”populærvitenskapelig” og mindre godt. Jeg oppfatter Postman sitt perspektiv slik at det er nødvendig å formidle til en større krets, boken anlegger derfor en leservennlig tilnærming i forhold til bokens tema.

Mathiesen mener på sin side at *Vi morer oss til døde* er blitt ”stemoderlig behandlet av flere norske medieforskere”⁴⁷. Øystein Sande mener at det eneste nyttige i Postmans fremstilling

---

⁴⁴ Postman, op. cit. s. 114.

⁴⁵ Allern. *Nyhetsverdier*. Kristiansand, 2001. S. 68.

⁴⁶ Postman, op. cit. s. 97.

⁴⁷ Mathiesen, op. cit. s. 308, note (54)

er gjennomgangen av den tekniske utviklingen for nyhetsformidling⁴⁸. Ture Schwebs og Helge Østbye avfeier Postmans produksjon i sin lærebok i mediefag⁴⁹. De påstår at bidragene hans ikke gir noe godt utgangspunkt for ”ein nyansert debatt”. Man kan la seg forbause av at lærebokforfatterne på denne måten avfeier et viktig internasjonalt bidrag til debatten omkring medias herredømme.

3.4 Oppsummering av de teoretiske bidrag.

Jeg vil forsøke å oppsummere det jeg oppfatter som det sentrale fra de tre ulike bidragsytternes begreper her:

Mathiesen setter fokus på *maktperspektivet* som en forutsetning for analyse av medieaktørens handlingsrom. Han trekker frem tre maktfaktorer som antas å virke i medieorganene. Maktstrukturer hindrer selvstendig journalistikk. Forfatteren viser til de ulike virkemidlene som massemedia i dag anvender for å lage spennende nyhetsstoff. Mange av disse virkemidlene fører til at sakene fremstår på en karikert måte. Det er etter min mening særlig de to motstående fremstillingsmåtene punktbelysning og strukturbelysning som er interessante hos Mathiesen. Ved en utstrakt bruk av punktbelysning fremfor strukturbelysning forvrenses informasjon og publikums mulighet for å danne seg en forståelse minskes. En strukturbelysning kan bidra til økt forståelse av samfunnsspørsmål som hvordan straffesaker foregår.

Bourdieu presenterer begrepet *det journalistiske feltets herredømme*. De innebygde mekanismer som feltet inneholder påvirker alle som er en del av den journalistiske TV-produksjon. Mekanismene i feltet er med på å sette premisser for alt som foregår i TV. Det dreier seg blant annet om hvor mye tid som kan brukes på de enkelte innslag og hvilke

---

⁴⁸ Sande. *Frå brevduer til satellittar. Ei innføring i nyheitsformidling*. Oslo 1992. S. 124 flg.

⁴⁹ Schwebs. *Media i samfunnet*. 4. utg. Oslo 1999. S. 221.

vurderinger som ligger til grunn for valg av presentasjonsform. Etter Bourdieus syn er den påvirkningskraft TV-mediet har på alle andre felt for kulturproduksjon betydelig. Forfatterens bidrag er tidsaktuelt i forhold til dagens samfunn siden bidraget er skrevet nylig og derved favner vår samtid.

Postman trekker linjene i utviklingen fra den skriftlige litterære tradisjon i den offentlige samtale over til dagens muntlige tradisjon. Denne utviklingen mener forfatteren påvirker de budskapene som formidles. Man har gått fra en gjennomtenkt forberedelse av informasjon til en produksjon som opererer med tilsynelatende ubetydelige krav til de som formidler og det som formidles, så lenge det selger. Dette får betydelige implikasjoner for hele samfunnet. Man vender seg til en uhøytidelig omgang med fakta når man blander seriøse nyheter med underholdning slik at de to kategoriene er vanskelig å skille fra hverandre.

Alle forfatterne ser betenkeligheter med *markedskreftenes rolle* og innvirkning på media. Dette kan ha noe å gjøre med at deres politiske ståsted ikke er på høyresiden. Det er uansett interessant at det er mange vitenskapsfolk som anfører markedskrefter som delaktig i den negative utviklingen, mens det fra konservativt eller liberalt hold ikke kommer innspill som legger til grunn alternative årsaker til utviklingen i mediene. At markedskrefter har stor innvirkning på massemedia vil nok alltid være tilfellet, spørsmålet er bare om andre elementer også kan spille inn i større grad enn det de tre ovennevnte forfattere legger til grunn. Kan det for eksempel tenkes at om det skal finnes mer enn ett mediehus på markedet så må nødvendigvis nyheter inneholde et visst element av sladder, tabloidisering og fargefotos? Jeg tror nok det alltid vil være et konkurransepreget marked mediene imellom. Spørsmålet er om man trenger filming, fotografering og opptak generelt fra rettssalene for å selge nyheter.

4 Teorienes aktualitet

I denne delen belyses bidragene i del 3 med aktuelle eksempler. Dette kan bidra til å vise hvordan massemedia anvender virkemidler for å vinkle nyheter på en bestemt måte.

4.1 Begrepenes anvendelse i dag

Nokas-saken, Baneheia-saken, Orderud-saken, Elektron-hendelsen og Fugleinfluensa-situasjonen er saker som fanget medias oppmerksomhet raskt. De hadde det som kreves for å bli en god nyhet: *Spenning og dramatikk* som kriminalitet eller annen trussel mot samfunnet. *Konkrete personer* knyttes til sakene ved for eksempel å være tiltalt eller fagperson. *Trivialiteter* trekkes frem som avvik: den ene tiltalte liker en spesiell type mat – for en raring... Massemedia forsøker på denne måten å *vinkle* saken slik at den kan selges over en lengre periode.

I arbeidet med oppgaven har jeg sett på statistikk for norske medier, gjengitt i Norsk mediebarometer⁵⁰. Hovedtallene i undersøkelsen viser andelen som har brukt ulike massemedier en *gjennomsnittsdag* i 2004. 83 % av de spurte så på TV, til sammenligning var det kun 75 % som leste en avis. 58 % hørte på radio mens andelen som brukte internett var 44 %. Internett er det massemediet som økte mest i bruk fra 1997 til 2005: I denne perioden steg internettbruken fra 7 % til dagens 64 %⁵¹. På den annen side var tidsforbruket enda mer talende. Ifølge tallmaterialet fra Statistisk sentralbyrå⁵² tyder *det daglige tidsforbruk* på at TV har langt bredere appell enn noe annet massemedium.

---

⁵⁰ Statistisk sentralbyrå: *Norsk mediebarometer 2004*.

⁵¹ Statistisk sentralbyrå: *IKT-nøkkeltall for 2005*.

⁵² Statistisk sentralbyrå. *Statistikkbanken*. Tallmateriale for 2004.

Gjennomsnittlig daglig tidsforbruk var 142 minutter for TV-titting, det tilsvarende tallet for avislesing var 30 minutter, mens radio havnet i en mellomstilling med 80 minutters gjennomsnittlig forbruk.

Statistikken viser en tendens til at avislesing taper terreng, ikke i prosentandel, men i medgått daglig tidsbruk. TV-titting derimot øker, både i prosentandel og i tidsforbruk. Det samme kan også sies om internettbruk, som øker mest. De ulike massemediene konkurrerer altså seg imellom i økende grad om tiden vår. Massemedia har med bakgrunn i denne konkurransen til en viss grad hjulpet sakene til å bli publikumssuksesser. Nokas-saken hadde nok ikke vært den samme uten det store medieoppbudet. Uten fargefotos og saftige detaljer til å følge saken hadde nok publikum raskere mistet interessen⁵³.

Den nære forbindelse mellom bilde og tekst er blitt så vanlig at publikum forventer seg reportasjer som har begge deler. Det er tydelig at den påvirkning TV har på andre medier, som alle bidragsyterne i den foregående del trekker frem, er høyst reell. Dette er også en fundamental underliggende årsak til at man ønsker å bringe stadig flere bilder og mer virkelighetsnær dramatik. Man kan ikke plutselig gå fra å presentere et dramatisk nyhetsshow til å servere informative nyheter uten bilde og lyd som forsterker saken.

Man kan forstå at media er frykter en begrensning av deres mulighet til å fremstille saker i et dramatisk lys ved hjelp av film og fotos fra straffesaker. At massemedia klarte å stoppe ikrafttreddelsen av den nye domstolloven § 131 samt straffeloven § 390c viser med tydelighet hvilken enorm makt media er i besittelse av. Det blir forholdsvis lett å gjennomskue deres anførsler om at offentlighet og åpenhet i rettspleien hindres uten filming og opptak fra rettssaker. Dette viser at den makten som fjernsynsfotografer og opptaksansvarlige har økt den siste tiden. Det egentlige problemet er at man har gjort seg så avhengig av parallelt løpende lyd og bilde at man vegrer seg for å snu utviklingen.

---

⁵³ Sigurd Allern. *Møkkagraverne*. Om betydningen av bilder med tekst. Oslo, 1988.

Det er ingen som ønsker å tape seere, lesere eller lyttere. Hvis formidlingen via lyd og bilde fra rettssalen innsnevres frykter man at kriminalsakene vil mangle appell. Da kan de kanskje ikke brukes i media over like lang tid med like bred publikumsinteresse som før. Massemedia frykter nok også en smitteeffekt dersom det ender opp med at filming og opptak fra straffesaker begrenses.

Nyhetene redigeres og produseres som om det var et show man laget. Makten i det journalistiske felt lar seg ikke uten videre stanse av motkrefter som maner til forstand og tilbakeholdenhet. Produsentene sverger til meningsmålinger og seerbarometre for å bestemme innholdet i sine innslag⁵⁴. Barometermålingene taler sitt klare språk; folk vil ha stadig mer fargerike programmer, med humor, enkle budskap og mer av det enn noen gang før.

Etter min oppfatning krever Postmans utviklingsbeskrivelse en korreksjon ut fra nåtidens *internettbruk*. Internett er det massemediet som øker mest i bruk⁵⁵. Man har gått fra en strengt skriftlig tradisjon med tålmodighet og lange resonnementer til en muntlig tradisjon med utålmodige produsenter og redaktører som ønsker korte og helst polariserte budskap til et nytt medium som åpner for selektiv utvelgelse av tilgjengelig informasjon.

Informasjonen kommer riktignok ofte fra det store intet og er uten adressat, men mye av informasjonen på internett er tilgjengelig også fordi grupper møtes der og utveksler ideer. På internett finnes chattekanaler hvor mennesker møtes for å diskutere felles interesser og utveksle ideer og tanker. Internett representerer i mine øyne et fremskritt i forhold til Postman sine spådommer om medias utvikling i lys av TV-mediets påvirkning.

Det journalistiske feltets påvirkning kommer i dag til uttrykk ved at feltet stiller store krav til blant annet redaktører og fotografer. Man kan som medieprodusent ikke se bort fra kravene som ligger i konkurrerende mediers handlinger, publikumsundersøkelser eller den generelle konkurranse som følge av reklame og markedsposisjoner. Noen aktører går langt

---

⁵⁴ Bourdieu, op. cit. s. 67.

⁵⁵ Norsk mediebarometer 2004.

i sine tilstrebelser for å få opptak fra straffesaker som vil gjøre seg godt i et innslag. Man forsøker å filme tiltalte på tross av at man ikke har lov til det fordi man antar at redaktøren vil synes opptaket er bra. Jeg viser her til Valebrokk-kjennelsen. En slik antagelse kan vokse frem fordi man tidligere har fått tilsvarende signaler om at det er greit å forsøke å få slike opptak. Redaktøren påvirkes også av kravene fra eiere, seerbarometre og jakten på scoopet for å vinkle innslaget slik få andre medier har gjort. Dette innebærer, som vi har sett, at media av og til er villig til å overse gjeldende rett og de etiske retningslinjer som finnes i bransjen.

Betydningen av skiftet i fokus fra en skriftlig tradisjon over i en muntlig tradisjon, en TV-tradisjon har ført til at debatten forenkles. Dette gjelder også diskusjonen rundt medias tilgang til å filme osv. i straffesaker som får et kaotisk preg. Media ønsker ikke å debattere dette, fordi man frykter en skjerpelse av praksis. Da trivialisierer man heller domstolenes betydning og handlinger ved å karakterisere praksis der som tilfeldig, se uttalelser fra sentrale presseaktører nedenfor. Man bryr seg ikke om domstolenes påbud og tøyser altså strikken så langt det går. Dette viser også viktigheten av å regulere medias handlingsrom og at sanksjonssystemet som ligger i PFU kanskje må vurderes endret til et mer ansvarsbevisstgjørende sanksjonssystem.

4.2 Massemedias innspill og aktuelle hendelser

NRKs advokat uttalte seg i en kronikk i Aftenposten rett før årsskiftet 2006⁵⁶. Han ytret skepsis til at media ikke fikk lov til å filme prosedyrene i Nokas-saken og karakteriserte dette som en enestående anledning til å la allmennheten se hvordan ”domstolen behandler myndighetenes anklager om kriminelle handlinger mot den enkeltborger som står tiltalt i saken”. Stavanger tingretts begrunnelse hvilte blant annet på at mediedekningen i saken hittil var blitt dekket ”svært tilfredsstillende”, og i lys av at man ville tillate filming av domsavsigelsen. Det ligger som ovenfor nevnt en konkret avveining til grunn for en slik

---

⁵⁶ Wessel-Aas, op.cit.

kjennelse jf. domstoloven § 131 a. Wessel-Aas fremholdt at offentlighetsprinsippet verner medias tilstedeværelse i retten. Dette er i og for seg riktig siden enhver person har lov til å være tilstede i retten forutsatt at man oppfører seg på en verdig måte jf. domstoloven § 124. I tillegg har media, med bakgrunn i samme bestemmelse, som hovedregel rett til å referere det som foregår under forhandlingene. Men det er også viktig å skille mellom ulike typer av offentlighet. Referatoffentligheten er den måten media vanligvis benytter seg av, mens publikumsadgangen er en annen type offentlighet som kanskje best av alt sikrer tilstedeværelsen av en kritisk offentlighet⁵⁷.

Det er altså ingen automatisk sammenheng mellom referatretten og dispensasjon til å filme. Man ønsker en bestemmelse som gir media alminnelig tillatelse til å filme. Det anføres at man bare ønsker adgang til å filme under prosedyrene og domsavsigelsen, ikke bevisføringen eller innledningsforedragene. Det kan slik jeg forstår det bli svært vanskelig å si nei til filming av resten av saken når media først har fått en generell adgang til å filme visse deler av en rettssak. Det har tidligere skjedd at Høyesterett har godtatt at en ankesak er blitt filmet i sin helhet. Det var i forbindelse med en anke fra en av de domfelte i Orderud-saken, se Rt 2002 side 1717.

NRK har nok rett når det gjelder rettstilstandens uklare løsning. Man burde være konsekvent og enten forby alle former for opptak i retten, eller tillate opptak av hele forhandlingen på visse vilkår i alle straffesaker. Domstolene er ikke tjent med at den enkelte dommer på egenhånd skal treffe avgjørelser ut fra det følte presset i den enkelte sak. Dommerne har andre og viktigere ting å konsentrere seg om enn å fungere som oppassere for journalister og fotografer. Et slikt ansvar for dommerne kan også forhindre sakens belysning ved at det forekommer stadige avbrytelser fra media når man først har tillatt deres tilstedeværelse. Det synes lite konstruktivt av NRK å angripe rettens avgjørelse for bare å tillate filming av domsavsigelsen og ikke bevisføringen. Den riktige adressat for et ønske om lovendring er den lovgivende makt på Stortinget, ikke domstolene.

---

⁵⁷ Mathiesen. *Der ingen er for å passe på*. I Mathiesen: *Skjellig grunn til mistanke? En studie av forhørsretten*. Oslo, 1989.

4.3 Domsavsigelse i Nokas-saken

Jeg ser det som viktig å fokusere på domsavsigelsen i Nokas-saken, dette fordi saken ble gjenstand for et enormt mediefokus. Massemedias interesse og tilstedeværelse påvirket formen for presentasjon ved selve avsigelsen av dom. Det er derfor interessant å se nærmere på hva slags utslag denne interessen hadde.

4.3.1 Bakgrunnen for medias interesse

Vinteren 2005 / 2006 behandlet Stavanger tingrett straffesaken i kjølvannet av ranet og drapet som fant sted ved Norsk Kontantservice AS sine lokaler i Stavanger. Nokas-saken er blitt en av tidenes mest omtalte straffesaker her til lands. I forkant av selve rettssaken visste man at det ville bli et stort medietrykk på saken som gikk for Stavanger tingrett. Over 200 journalister og presseaktører var gitt tillatelse til å følge saken. Domstoladministrasjonen ønsket med bakgrunn i det store oppbudet å komme media i møte, blant annet ved å opprette et eget pressesenter for journalistene. Pressesenteret besto av ”ti brakker satt sammen som et kontorlandskap”⁵⁸. Et eget medieutvalg ble satt sammen av representanter fra Norsk Presseforbund, Norsk Redaktørforening, pressen og Domstolsadministrasjonen. Utvalget hadde som funksjon å ivareta pressens ønsker i anledning rettssaken.

I anledning Nokas-saken bevilget Stortinget og Justisdepartementet store ekstrabeløp til Domstolsadministrasjonen for å dekke nødvendige utgifter. I revidert nasjonalbudsjett for 2005 ble det bevilget 3.5 millioner kroner til Nokas-saken. Politiets ekstrakostnader kommer i tillegg til dette. En stor del av de bevilgede ekstra midlene har blitt brukt til å legge forholdene til rette for media. I etterkant av rettssaken vil det bli utarbeidet en rapport som tar for seg erfaringer som er gjort i Nokas-saken. Dette kan få betydning i forhold til ettertidens håndtering av media. I så måte vil nok utarbeidelsen av denne rapporten være en klok beslutning.

---

⁵⁸ Erling Moe. *Nokas-saken slår alle rekorder*. Rett på sak, nr. 3, 2005, s. 18.

4.3.2 Domsavsigelsen. Konkrete funn.

Fredag den 10. mars 2006 kl 1200 falt dom i Nokas-saken. Det var på forhånd gitt tillatelse av rettens formann, sorenskriver Bjørnestad, til å overføre direkte via radio og TV fra domsavsigelsen i Nokas-saken. I menighetshuset på Forus i Stavanger var det et massivt mediefremmøte som gjorde seg klar til norsk rettshistories kanskje største sak som inntil dette skulle overføres direkte i TV og radio. Det må legges til grunn at jeg kun fulgte NRK sin sending i anledning denne saken, jeg har derved ikke noe grunnlag for å vurdere hva som eventuelt skjedde under direktesendingen hos TV2.

NRKs reporter fortalte innledningsvis seerne at man ikke har lov til å filme de tiltalte i saken. Det som skjer like etterpå er at man skifter fokus til en annen reporter som står rett ved en av de tiltalte og snakker med forsvareren hans. Dermed brytes nettopp det forbud man var klar over. Det er en underlig praksis NRK her viser. Først konstaterer man hva som ikke er tillatt, for deretter å bryte ved nettopp å filme de tiltalte. Dette var et klart brudd på domstolloven § 131 a.

Det mest interessante ved opplesningen av domsavsigelsen var hvorvidt *anonymiseringen* av vitner, tiltalte og andre kom til å fungere, og hvordan løpet var lagt opp i forhold til bruk av kommentatorer og hvordan bruk av kameraer artet seg. Det viste seg at man ikke bare hadde flere kameraer rettet mot dommerpanelet under domsavsigelsen, man hadde også et kamera rettet mot aktorene, minst ett som man rettet mot publikum med jevne mellomrom, og ett som man innledningsvis rettet mot forsvarere og tiltalte.

NRK hadde på sin side engasjert advokat Håkon Helle som kommentator til domsavsigelsen. Det er oppklarende at en jurist kan fortelle betydningen av det som sies i dommen; for øvrig må det sies at sorenskriver Bjørnestad presenterte dommen på en forståelig måte. Det var en forkortet versjon av dommen som ble lest opp og det var tatt hensyn til at domsteksten var svært omfattende. Selve dommen var i sin helhet på ca. 370

sider. Dommen innebar en nesten kontinuerlig opplesning fra klokken tolv til ca. kl fire på ettermiddagen. Dette var i seg selv en prestasjon i utholdenhet fra dommerens side.

Dessverre fungerte *anonymiseringen* av vitner, to tiltalte og deres pårørende svært dårlig under domsavsigelsen. Dette kan på ingen måte lastes dommeren eller andre involverte parter. Det er gjerne slik at ved en direkte sending må sensuren skje fortløpende, hvis den ikke allerede er foretatt på forhånd ved at navn byttes ut med bokstaver eller tall. Man kunne nok løst dette på en annen måte, ved å legge inn en *forsinkelse* i sendingen slik at alt kunne blitt anonymisert på en tilfredsstillende måte. Fremgangsmåten ved å legge på et ”pip” hver gang et navn sladdes slik man gjorde det i Nokas-saken, virker som en meget krevende oppgave. Dommeren må også nødvendigvis ta noen korte pauser innimellom opplesningen av dommen, det vil da kunne bli kortere eller lengre pauser i fremførelsen som gjør at utfordringen blir enda større.

Som min egen konklusjon på hvordan anonymiseringen gikk for seg, vil jeg på bakgrunn av det jeg selv var vitne til under TV-overføringen si at den fungerte utilfredsstillende og kun i begrenset grad ivaretok personvernet til vitner og pårørende. Disse ble etter min mening ikke tilstrekkelig vernet ved denne fremgangsmåten. Dette er en av utfordringene som etter min mening bør bli avgjørende i forhold til medias opptaks- og fotograferingsadgang i retten. Dersom slike flauter ikke kan unngås, bør det stilles spørsmålsteget ved i hvilken grad utfordringene ved opptak og overføring av bilde og lyd skal kunne kompromittere vitner, pårørende og andre utenforstående som har krav på vern og beskyttelse av sin person.

Atter et kritisk punkt ved denne anonymiseringsformen var at media filmet så nært opp i ansiktet på dommeren under sladdingen, at man ved å lese på munnen til dommeren kunne finne ut tilnærmet hva det var han sa selv når pipelyden fungerte. Dette er også noe en kunne unngå ved å bruke substitutter som tall etc. i stedet for navn.

4.4 Reguleringen av media

Jeg finner det naturlig å se nærmere på ulike måter å møte medieutviklingen på, og vil under dette punktet se nærmere på hva det må tas hensyn til.

4.4.1 Sentrale medieaktørers etiske holdninger

Som en kommentar til NRK advokatens avisinnlegg som er kommentert over, kan det bemerkes at kringkastingssjef John G. Bernander tok beslutningen om å sende et filmopptak i strid med Oslo Namsretts avgjørelse. Sendingen av opptaket medførte at en person som opererte som politiinformant, ble truet på livet av et kriminelt miljø. Truslene har i ettertid vist seg å være uklare og kanskje ikke så alvorlige, likevel er det betenkelig av et statlig eid TV-selskap går imot domstolenes avgjørelser. I del 2 av oppgaven så jeg nærmere på Valebrokk-kjennelsen og Orderud-kjennelsen som begge tar for seg etisk problematiske situasjoner. Alle sakene viser hvilken mangel på etisk forsvarlige vurderinger mediene la til grunn i de aktuelle situasjonene.

Nok et eksempel på at NRK har gått over etiske barrierer, var i forbindelse med den såkalte "Trafficking-saken" i Oslo tingrett som ble behandlet i januar i 2005. Tingrettsdommer Ellen M. Martens tillot i denne saken NRK og TV2 å filme underveis i prosedyrene. Det ble satt opp et stasjonært kamera i rettssalen som var rettet mot de profesjonelle aktørene, aktor, forsvarer og dommere. Det viste seg likevel at NRK sine filmfotografer ikke klarte å beherske seg. De forsøkte å bruke et håndholdt kamera som de rettet mot de tiltalte i saken. Dette ble raskt oppdaget av retten og reagert på. NRK har i etterkant beklaget hendelsen overfor retten. En beklagelse var i dette tilfellet riktignok på sin plass, men poenget ved å vise alle disse eksemplene er at samtlige hendelser har funnet sted i den senere tid, mens § 131 a har blitt brukt til å gi dispensasjoner. I alle eksemplene har media lagt for dagen mindre gode etiske holdninger. De har muligens ved sine handlinger gitt uttrykk for frustrasjon over en løsning de ikke er fornøyd med, kanskje også likegyldighet overfor loven og domstolene. Lærdommen fra disse sakene er at media selv viser hvorfor

samfunnet ikke er tjent med en medieformidling ved fotografier og opptak som kan gå på tvers av grunnleggende rettsprinsipper, som kan undergrave domstolenes autoritet og rettssikkerheten til de involverte parter i straffesaker. Dette tillitsbruddet trenger man ikke lupe for å oppdage. Massemedia bryter selv etiske barrierer som de selv vet fins, og som de hadde vært snar til å kritisere hvis andre viste den samme lemfeldigheit med etikk.

Den kraftigste drivkraften for medias virksomhet synes ofte å være fundert i markedsmekanismer og underholdning. Dette vises i de tidligere omtalte episodene, og til en viss grad også i de artikler hvor media prosederer sin egen sak om behovet for å formidle til allmennheten.

4.4.2 Spørsmål stilt til norske presseorganer

Jeg ville finne høre hvordan sentrale presseorganer forholdt seg til synet på lukking av rettssaler og filming i rettssaker. Følgende to spørsmål ble stilt til representantene:

1: Hva opplever du skal til for at domstolene lukker dørene i straffesaker?

2: Tror du at filming kan påvirke tiltalte, vitner eller de profesjonelle partene i retten?

4.4.2.1 Norsk redaktørforening

Samtale med assisterende generalsekretær i Norsk redaktørforening, gjennomført på telefon den 28. februar 2006.

Ad spørsmål 1: Talsmannen mener lukking av rettssaker i stor grad blir praktisert tilfeldig. Det er etter hans oppfatning et skille mellom erfarne og uerfarne dommeres håndtering av pressen. Erfarne dommere bruker domstolloven som et aktivt verktøy, og tillater media adgang til de fleste rettssaker, men begrenser for eksempel referatadgangen i deler av forhandlingen. En slik aktiv bruk av domstolloven er tilrådelig mener han, da man på denne måten slipper media til, kanskje på en begrenset del av saken. Man fratar dermed ikke media muligheten til å følge en sak. Mindre erfarne dommere tyr, etter Jensens mening, gjerne til lukking av dørene som en lettvindt måte å unngå media på.

På spørsmål om hvor ofte lukking skjer antyder han at det nok er åpenhet i de fleste saker, men at det forekommer lukking i de sakene som er av spesielt stor allmenn interesse, hvor partene er sterke og klarer å overtale retten til lukking.

Ad spørsmål 2: Talspersonen mener at påvirkning nok skjer i en tidlig fase av utviklingen, som vi befinner oss i nå. Det vil om ikke lenge bli vanlig å filme i rettssaker mener han, og kommer med en spådom om at det i løpet av 10-15 år vil bli mulig for publikum å følge norske rettssaker over nettet fra sin egen PC. Han mener at debatten om filming i domstolene ikke er ny, den samme debatten fant sted i forbindelse med lokalradioers overføring av kommunestyreforhandlinger, og i forbindelse med filming fra forhandlinger i Stortinget. Det er etter hans mening lite som skiller realiteten i disse debattene fra hverandre.

4.4.2.2 Norsk Presseforbund

Samtale med organisasjonssekretæren i Norsk Presseforbund, gjennomført på telefon den 30. mars 2006.

Ad spørsmål 1: Talspersonen understreket at hun selv ikke hadde praktisk erfaring fra dette. Men at hun kunne svare ut fra generelle betraktninger. Det er negativt dersom media ikke slipper til i rettssaker, da er det bedre at man tillater medias tilstedeværelse og for eksempel reduserer pressens referatadgang i den enkelte saken. Videreformidlingsansvaret er pressen klar over, slik at dersom domstolene hadde større tiltro til hva media gjør med informasjonen ville dette kanskje minske bruken av lukkede dører.

Ad spørsmål 2: Hun understreket at det først og fremst er de juridisk vanskelige spørsmålene man ønsker å formidle. Massemedia har respekt for vitner og det er viktig; man er først og fremst opptatt av å filme de profesjonelle aktørene. De profesjonelle aktørene blir fort vant til den ekstra oppmerksomheten. Medias tilstedeværelse i rettssalen vil kunne gjøres nærmest umerkbar ved at man kobler opptaksutstyr til mikrofoner og annet som allerede befinner seg i retten.

Talspersonen sammenlignet situasjonen med Sverige, hvor man har en pool-ordning som gjør at ulike medieorganer kan dele på opptak uten at flere trenger å være tilstede i retten. Generelt oppfattet hun at domstolene er mer imøtekommende og offentlighetsvennlige enn tidligere, dog med visse unntak.

Oppsummering av samtalene. Kan samtalene fortelle noe om medias forhold til domstolene? Jeg fikk inntrykk av at dommere ses positivt på så lenge de gjør det som media vil. Dersom de ikke gir media adgang, forklares dette med umodne avgjørelser hos dommerne som følge av mangel på rutine. En fokusering på at det er saken og ikke personene som er interessant, kan med bakgrunn i medias handlingsmønster ikke tas helt alvorlig. Om dette er aktørenes oppriktige innstilling er det prisverdig, men i svært mange reportasjer fra straffesaker i aviser, TV og ellers oppleves det en utstrakt personfokusering fremfor nøktern saksformidling. Lukking av dørene oppleves generelt som tilfeldig av begge de spurte. Det er muligens nærliggende at domstolene som svar på en fremtidig lovgivning som åpner for medias økte tilstedeværelse vil komme til å lukke dørene oftere enn i dag.

En mulig konsekvens av tilgang til domstolene for filmfotografer og andre som kan gjøre opptak er at domstolen blir tvunget til å høre på enkeltpersoner som vitner, fornærmede og tiltalte. Det kan på denne måten ende opp med at domstolene blir mer tilbøyelig til å lukke dørene for å verne om vitner selv om loven i fremtiden vil åpne for utstrakt bruk av filming. Unntak fra offentlighetsprinsippet finner i dag stort sett bare sted dersom saken gjelder spesielle forhold. Slike saker er uttømmende oppsummert i domstolloven §§ 125 – 126. Det gjelder i utgangspunktet ømtålige familietragedier og liknende, men kan fort komme til å bli utvidet til alle slags saker dersom dommeren finner at sakens opplysning er truet av medias tilstedeværelse.

4.4.3 Et innspill til fremtidig regulering av media

Det kan i lys av den senere tids debatt tenkes at lovgiver kommer til at nye lovbestemmelser må utformes. Stortinget bør i denne sammenheng være klar over at

konsekvensene kan bli uholdbare dersom media får boltre seg fritt over lengre tid. Stortinget må tilstrebe seg å vedta lovendringer relativt raskt om man skal unngå at en helt feil praksis utvikler seg i mangel av klare regler.

Flere bidragsyttere har kommet med forslag til et svar på utviklingen i massemedia med brudd på rettslige kjennelser, brudd på konkrete lovbestemmelser og egne etiske retningslinjer. Georg Fr. Rieber-Mohn har foreslått å ta i bruk den generelle adgang til foretaksstraff. Det kan skape bevissthet rundt eget ansvar i mediebedriftene. Mathiesen mener på sin side at en utvidet bruk av store bøter vil ramme de minste medieforetakene⁵⁹, mens de store ikke vil bry seg om slike bøter. Mathiesen mener at en bedre løsning ligger i et langsiktig kulturarbeid⁶⁰ hvor det etableres en motkultur til massemedia hvor prinsipielle spørsmål debatteres og enkeltmenneskenes verdighet samt politiske og historiske sammenhenger trekkes frem – altså en strukturbelysning av nyhetsstoff. Man bør i samfunnet som helhet fokusere på ønsket om en konstruktiv og seriøs debatt.

Reglene bør som allerede understreket fremfor alt være *klare*. Det å skulle ta en beslutning om å tillate eller ikke, kan nok også virke som en ekstra byrde for dommeren. Han eller hun har muligens ikke før vært i en situasjon der opptaksutstyr forsøkes brukt i retten. Samtidig kan det for journalister og andre fortone seg noe tilfeldig når retten tillater media å gjøre opptak. Lovreglene bør av denne grunn ikke åpne for noen tolkningstil. Det er viktig for rettens integritet at de som skal anvende loven ikke er i tvil om i hvilke tilfeller det bør gis adgang til å filme.

Dersom man ved denne tilnærmingen ikke kan finne frem til en løsning som etter loven marginaliserer feil og overtramp, kan et allment forbud mot opptak kanskje være den riktige veien å gå. En videreføring av dl § 131 a, men med enda snevrere adgang til å dispensere kan da bli den beste løsningen. Det er bedre at rettssikkerheten og personvernet til de involverte parter ivaretas fullt ut, enn at media gis fordelene av dommerens usikkerhet.

---

⁵⁹ Mathiesen. *Makt og medier*. s. 243.

⁶⁰ *ibid.* s. 244.

Vanskeligheten i å stagge utviklingen ligger i at samfunnet vårt i dag allerede er gjennomgående vant til massemedias tilstedeværelse og makt. Massemedias funksjon som vaktbikkje er viktig å bevare, men den bør ikke være et påskudd for at media får gjøre som de selv vil i alle tilfeller. Folk flest ønsker ikke å bli hengt ut i media; kanskje er man forholdsvis mer engstelig for hva dette innebærer enn negative sanksjoner fra myndighetene.

Det må finnes begrensninger på medias tilgang og disse begrensningene kommer til sin fulle berettigelse hvor rettssikkerheten, personvernet og andre rettigheter og menneskerettigheter trues. Pressens faglige utvalg kommer med intern kritikk av forhold som er klare overskridelser i media. Det er som ellers ved regelsett i samfunnet mer enn hva som er rett og galt som avgjør hva utfallet blir. Etske spørsmål må vurderes seriøst, media bør ikke med forsett balansere på kanten av det etisk forsvarlige.

Etter min oppfatning er rettssalene per i dag ikke egnet til å tåle det enorme trykket fra media. Tiltalte, vitner og sakens øvrige aktører bør ikke utsettes for den påkjenningen det kan være å bli filmet eller gjort opptak av i en slik alvorlig anledning, som ikke bare gjelder et enkelt godt nyhetsinnslag på TV, men som i tillegg kan forfølge tiltalte, vitner, pårørende og deres familie og venner resten av livet takket være lagringsmuligheter på internett. Man kan anta det i fremtiden vil forekomme at journalister, fotografer og filmfolk ignorerer rettens verdighet og tar bilder og formidler dem selv om det ikke er adgang til dette.

Journalisten Bjarne Kvam, som i lang tid har arbeidet i Bergens Tidende, gav for noen år siden ut en bok med opplæringsformål for kriminalreporteren⁶¹. Her kommenterer han ytringsfriheten som etter hans mening "ivaretar den viktigste rettssikkerhetsgaranti i samfunnet". Som en representant for holdninger blant journalister, i tillegg til å ha forfattet en opplæringsbok som er egnet til å påvirke andre journalisters holdninger, oppstiller Kvam utsagn som ikke er særlig egnet til å vekke tillit til mediebransjen⁶². Han viser til at det er

---

⁶¹ Kvam, Bjarne. *Kriminaljournalisten*. Kristiansand, 2002.

⁶² *ibid.* s. 11.

ulovlig å bruke politiradioer, men at det ikke er forbudt å kjøpe dem. Han oppfordrer da den aspirerende krimjournalisten til å bryte loven i jakten på scoopet, ved til en hver tid å ha en politiradio slått på i redaksjonslokalet.

Man bør være klar over at det i debatten om medias adgang til blant annet å filme, kan finne sted en sammenblanding av gode intensjoner og uheldige resultater. Det er viktig med *åpenhet rundt praksis* for behandling av tiltalte og de ulike handlinger som finner sted i straffesaker, likevel er det ikke sikkert at *utvidet adgang til å gjøre opptak* er veien man bør gå. Medias adgang til å referere fra straffesaker er det få, hvis noen, som ønsker å beskjære. Referatet som gjengis i ulike medier er nok også den beste muligheten publikum har til å danne seg en nyansert oppfatning av hva som skjer i norske domstoler.

Man kan i debatten ikke unngå å legge merke til de klare signalene som leder for Høyesterett tidligere har sendt til massemediene⁶³. I anledning et seminar i Redaktørforeningen ga den da påtroppende høyesterettsjustitiarius Tore Schei uttrykk for at det i større grad bør åpnes for direkte overføring av rettssaker både i radio og TV. Tre måneder senere ble ankesaken til en av de domfelte i Orderud-saken besluttet direktesendt fra Høyesterett jf. Rt. 2002 side 1717. NRKs advokat viste til justitiarius sitt innlegg som et generelt uttrykk for å åpne opp rettssakene for massemedia⁶⁴.

Det kan oppfattes som uheldig at lederen for landets øverste rettsinstans, Tore Schei på denne måten signaliserer at loven er moden for revisjon. Det kommer frem i denne oppgaven at blant annet underholdningsaspektet i nyhetsformidlingen stadig blir mer fremtredende i dagens medier. Det er opp til Stortinget som lovgiver å vurdere en lovrevisjon. Massemedia alene bør ikke uimotsagt få lov til å diktere hva som er akseptabel og uakseptabel lovgivning for dem. Den juridisk anerkjente fremgangsmåte for å stanse en uheldig rettslig praksis er å gi et klarere lovverk. Loven må ikke tillate overgrep, men bør heller ikke begrense mediernes formidling slik at referatadgangen rammes. Når dette er sagt

---

⁶³ Stanghelle. *Virkelighets-TV fra ærverdige Høyesterett*. Aftenposten 12.12.2002.

⁶⁴ Wessel-Aas. l.c.

er det ingen automatikk i at mediene må få større adgang til å filme for å kunne lage gode nyhetsinnslag. Det er som tidligere nevnt fortsatt adgang til å referere fra saken og til å bruke tegnere til å gjengi partene i saken jf. bestemmelsene i domsstoloven § 124.

Etter at P4 sitt kjæremål til norske domstoler over ikke å få overført Orderud-saken i radio ble forkastet jf. *P4 kjennelsen*⁶⁵, har Europarådet kommet med en rekommendasjon som tilrår en hovedregel om at direkte medieoverføring fra rettsforhandlinger bør være forbudt, med mindre loven eller retten uttrykkelig har tillatt det⁶⁶. Et avslag på søknad om radiokringkasting av hele eller deler av hovedforhandlingen i en straffesak kan ikke sees som et brudd på offentlighetsprinsippet. Høyesteretts kjæremålsutvalg fant at det heller ikke kan ansees som et brudd på ytringsfriheten.

Anders Bratholm skriver i sin artikkel *Massemedia og ytringsfriheten*⁶⁷ at pressen har et stort ansvar ved å bruke og noen ganger misbruke ytringsfriheten. Særlig misbruk av ytringsfriheten i form av forhåndsdomming og uthengning av enkeltpersoner i media er alvorlig. Bratholm knytter utviklingen her til lands til utviklingen i utlandet, men henviser også til andre aktørers syn på saken. Blant annet trekker han frem en daværende spaltist som allerede den gang mente at det harde konkurranseklima bidrar til en forråelse av media.

De fleste grove ærekrenkelser skjer i kriminalreportasjene, særlig i de store sakene. En viktig grunn til dette er ifølge Bratholm at disse sakene er interessante og selger godt, man er villig til å ta større risiko for å formidle saken. Men det spiller også inn at *ofrene ofte er uten mulighet til å ta til motmæle*. De som sitter i varetektsfengsel har annet i tankene enn å forberede et eventuelt injuriersøksmål. Dertil kommer det at flere ”mangler også mot, kraft og økonomi” til å ta opp saken når anledningen senere byr seg og man er frifunnet for anklagene.

---

⁶⁵ Se Rt. 2001 s. 568 – *P4 kjennelsen*

⁶⁶ Europarådets deklarasjon «on the provision of information through the media in relation to criminal proceedings». Vedtatt 10. juli 2003. Prinsipp 14.

⁶⁷ Bratholm, Anders. *Massemedia og ytringsfriheten*. I: Lov og frihet. Festskrift til Johs. Andenæs. S. 67-79. Oslo, 1982.

Bratholm foreslår en *forakt for retten* - regel slik man har i Storbritannia⁶⁸. Det kan muligens få media til å vurdere saken mer nøye før den publiserer noe som kan skade renommeet til privatpersoner (eller juridiske personer), politiets etterforskning eller rettens behandling. Han har liten tiltro til at selvjustis fungerer i media, og viser til at det ikke er mange saker PFU tar tak i. Det er gjerne bare de mest ekstreme sakene som fanges opp.

Også *Datatilsynet* har uttrykt bekymring overfor en utvikling der media stadig får flere rettigheter. I en uttalelse datert 20. mai 2005⁶⁹, har Datatilsynet avgitt sitt syn til Riksadvokaten, i anledning en mulig utarbeidelse av veiledning for mediernes film- og lydopptak av rettsforhandlinger i straffesaker. Her fremsetter Datatilsynet to hovedbekymringer: For det første muligheten for gjenfinning av informasjon i ettertid, og for det annet muligheten for sosial rehabilitering for tiltalte. Tilsynets bekymring knytter seg til at det man i dag ofte bruker som publiseringsmedium for bilder og nyheter er internett. Det betyr i neste omgang at materiale er lett gjenfinnbart, noe som med sannsynlighet vil fortsette å øke i fremtiden. Det er etter hvert blitt vanlig for potensielle arbeidsgivere å søke på nettet før man går til ansettelse av en arbeidssøker. Signalene tyder i dag på at mer og mer av nyheter og informasjon publiseres i sin helhet. Muligheten for sosial rehabilitering etter endt soning eller eventuelt feilaktig straffeforfølgning er minkende i takt med denne informasjonsspredningen.

I anledning et seminar om offentlighet i mai 2004 i regi av kompetanseutvalgene for dommere og saksbehandlere, ble det også gitt noen signaler⁷⁰ i forhold til vektingen av de ulike behov. Her uttrykte førstestatsadvokat Knut Kallerud bekymring for at rettspleien kan komme til å lide dersom TV-overføringer blir vanlig. Som han selv uttrykker det ”jeg tror også at vitner vil kvie seg, eller enda verre, vi risikerer å miste vitner på grunn av TV-overføring”.

---

⁶⁸ Engelsk: contempt of court.

⁶⁹ Datatilsynet. *Uttalelse til Riksadvokaten*. 20.05.2005.

⁷⁰ Arnstad, Iwar. *Større enighet i Norge om TV-overføringer*. Rett på sak nr. 2, 2004, s. 10-11.

Det kan i den norske medievirkeligheten synes som det i perioder er et voldsomt trykk i forbindelse med en spesiell straffesak eller en voldsom ulykke. Det er gjerne interessant ”stoff” til flere uker frem i tid. Jeg viser konkret til Nokas-saken fra 2005-2006.

I andre perioder kan det oppleves av publikum som det er en *overflod av ikke-nyheter* i media. Det kan for eksempel være utallige oppslag om været i forbindelse med ulike ferier⁷¹. Dette vil gjerne skje i perioder der det er generelt lite publikumsvennlige nyheter å rapportere om. En annen forklaring kan finnes i et behov for pusterom fra de ekstreme sakene. Det kan være at de konsulentene som media benytter seg av pålegger en arbeidsoppskrift som tilsier at det finnes grenser for hvor mye en gjennomsnittlig forbruker kan orke av elendighet og sensasjoner. Dette er ikke mer enn gjetning fra min side. Det er dog langt fra utenkelig at media anvender slike konsulenter med vitenskapelig eller annen bakgrunn til å foreta analyser av mediene selv⁷². Den til enhver tid eksisterende konkurranse mellom ulike medier gjør også dette ganske sannsynlig.

4.4.4 En todeling av spørsmålet om filming og opptak fra straffesaker

For det første, hva innebærer en *direktesending* av hele straffesaker?

Det kan på den ene siden i overskuelig fremtid forventes at straffesakers behandling ved domstolen vil være *en kjedsommelig prosess*, der aktørene i retten oppfører seg som de alltid har gjort; upåvirket av medias tilstedeværelse. Saken legges frem, bevisene føres og dom avsies. Særlig spennende vil det nok aldri bli for andre enn de involverte parter. Unntak gjøres ved at media skaper en vinkling av enkeltutsagn og forklaringer som kommer frem i retten.

Medias nærvær i retten, med utstrakt bruk av opptak, kan over tid kanskje komme til å påvirke *aktørenes handlingsmønster*. Slik kan man ende opp med en ulik rekruttering av aktører til juristrollen. På sikt kan det dermed bli andre kvaliteter enn den gode juss som

---

⁷¹ Sigurd Allern, *Nyhetsverdier*. Kristiansand 2001.

⁷² Mathiesen, op. cit. s. 334 og 162.

blir formidlet i retten. Kan hende går den fremtidige utviklingen da i retning av å utvikle skuespillerevner med vekt på bemerkelsesverdige ”punch lines”. På denne måten kan det hele komme til å ligne på et amerikansk TV-drama. Dette bør aldri bli tilfellet fordi en nærliggende konsekvens kan bli at den rettferdige og ordentlige behandling av straffesaker stilles i bakgrunnen.

For det andre, hvilke problemer kan oppstå ved *redigerte opptak* fra rettssaker?

Utviklingen kan bli problematisk dersom media får tillatelse til å vise de utvalgte deler av rettsforhandlingene som er mest publikumsvennlige, altså som det blir best TV av. Dette kan ende opp i å forvrengte publikums inntrykk av saken. I løpet av en hel dags forhandlinger kan kanskje to eller tre korte episoder oppfattes som interessante av publikum. Det er ikke sikkert at det som formidles i episodene er oppklarende eller informativt i forhold til det som saken dreier seg om. Det er altså ikke uproblematisk om media skal velge ut hva som er severdig. Det er ikke sikkert at det bilde som vises ved at en bestemt sekvens blir sendt, er det riktige bildet av hva som har skjedd i saken. Det kan være at den eneste tillatte formidlingen må være hele opptaket i sin helhet.

Av flere grunner bør man være mer bekymret i det tenkte tilfellet hvor media gis frie tøyler til å formidle høydepunkter fra rettssalen.

Problematisk er det også dersom den økede medietilstedeværelsen medfører en økt bruk av lukkede dører. Det kan bli tilfellet dersom medieoverføring blir hovedregelen.

Det er ganske sannsynlig at mange vitner vil ha problemer med å fremlegge sitt vitnemål i de tilfeller hvor medias søkelys vil rettes mot saken. De aller fleste av oss vil nok føle usikkerhet og uro i møte med offentligheten. Dette er kanskje følelser som vil bli ytterligere forsterket når man skal forklare seg i en straffesak om noe man har hatt en ubehagelig opplevelse rundt fra før. Det er grunn til å tro at terskelen for retten kan bli ganske lav i forhold til å beslutte lukkede dører⁷³. Det er en av flere mulige konsekvenser dersom filming fra rettssalen alminneliggjøres. Fra dagens situasjon er det også mulighet for

---

⁷³ Lukkede dører kan i dag besluttes ved kjennelse etter domstolloven §§ 124 flg.

anonym vitneførsel etter straffeprosessloven § 130 a og lukking av rettssalens dører er det adgang til etter domstolloven §§ 125-128. Se for øvrig under samtaler med talspersoner for presseorganer i punkt 3.5.

5 Avslutning

Etter å ha drøftet sentrale mediesosiologiske begreper i oppgavens del 3, drøfter jeg begrepenes betydning for norske medier i del 4.

Hovedproblemstillingen som ble stilt opp i innledningen er i de foregående delene forsøkt besvart. Det sentrale i denne oppgaven har vært å se på hvorvidt utstrakt bruk av blant annet filming kan forsvares ved å henvise til offentlighetens behov for informasjon og en bedre forståelse av hva som foregår i straffesakene. Massemedias interesse for å filme i straffesaker er som vi har sett begrunnet i flere faktorer:

Bourdieu viser ved å bruke begrepet *det journalistiske feltets herredømme*, se oppgavens punkt 3.2, at media ikke står fritt i forhold til mekanismer som påvirker all journalistisk produksjon. Den pågående jakten på scoopet fører til en utstrakt punktbelysning av saker jf. Mathiesen i punkt 3.1.3. En *strukturbelysning* er ønskelig fordi den er informativ ved å plassere straffesaken i et større og mer forklarende perspektiv. En oversiktlig og informativ nyhetsproduksjon hindres i en viss utstrekning i dag av det skarpe konkurranseklimaet mellom medieaktørene og derigjennom av massemedias presentasjonsformer.

I følge Postman endrer TV-mediet informasjonens innhold. Dagens fokus på den muntlige formidlingstradisjon gjør den seriøse offentlige samtale mindre viktig og mer bekreftende enn utfordrende. Det finner ofte sted en sammenblanding av begreper, budskap og informasjon ved at nyheter ofte presenteres i en underholdningssetting, se punkt 3.3. De gjennomtenkte og velformulerte resonnementer forsvinner fordi massemedia ikke har tid til en grundig tilnærming til innslagene.

Mediefokuseringen på Nokas-saken illustrerer etter min mening med tydelighet det kraftige trykk domstolene møter fra massemedia i dagens situasjon. Media bruker en rekke virkemidler som polarisering og fokus på det avvikende og spesielle for å selge en nyhet, se oppgavens 3.1.2. Denne journalistikken er med på å skape et fokus på straffesaker som på sikt kan gjøre mer skade enn nytte i offentlighetens forståelse av hva som skjer i domstolene.

På denne bakgrunnen kan vi se at en tilfredsstillende formidling av straffesakene må ta utgangspunkt i en inngående dekning av ikke først og fremst bilder eller film, men forklaringer og begrunnelser i form av tekst eller lydkommentarer for at publikum skal kunne forstå hva som skjer i en straffesak. En etisk og forståelsesmessig forsvarlig mediedekning forutsetter etter dette at en strukturbelysning tilstrebes. Dagens fokus på enkeltsaker uten å sette dem i et større perspektiv og å utdype det som sakene representerer i samfunnsdebatten, bidrar bare til å gjøre bildet av hva som skjer i straffesaker enda mindre forståelig.

Hva kjennetegner en godt opplyst nyhetsreportasje fra en straffesak?

Det viktigste utslaget vil komme som en naturlig konsekvens av at journalisten har gjort et godt forarbeid i den saken han eller hun skal presentere. Videre er det en forutsetning at media vektlegger generelle problemer og juridiske spørsmål som kommer frem i straffesaken heller enn å henge seg fast i individuelle særpreg ved gjerningsmann, offer eller situasjon som egentlig ikke har noen betydning. Det vil være hensiktsmessig dersom temaet i nyheten plasseres i samfunnsdebatten; for eksempel rundt ulike årsaker til at mennesker tyr til vold. På denne måten unngår man at publikum blander sammen liknende saker, og en slik presisering kan da også bidra til at publikum blir opplyst.

Under drøftelsen i del 4 er jeg kommet frem til at en fremtidig lovgivning som skal regulere medias fotograferings- og andre opptaksmuligheter i strafferettssaker, bør stille konkrete krav til media. En trussel om straff eller andre konkrete sanksjoner bør ligge som et ris bak speilet hvis media bryter tillitsforholdet til partene i rettssaken. Dersom det viser

seg at media i fremtiden fortsetter å misbruke domstolens tillit, blir lovgiver kanskje tvunget til å vurdere avskaffe opptaksmulighetene. Hvis ikke kan konsekvensen bli at tiltaltes, vitners og øvrige parters personvern står på spill.

6 Kildehenvisninger

6.1 Litteratur

- Allern, Sigurd. *Nyhetsverdier: Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Kristiansand, 2001
- Allern, Sigurd. *Møkkagraverne og den kritiske tradisjonen. Essays*. Oslo, 1988
- Andenæs, Johs. *Spesiell strafferett*. Andenæs, Johs. og Bratholm, Anders. 3. utg. Oslo, 2000
- Bourdieu, Pierre. *Om fjernsynet*. [Sur la télévision. Suivi de L'emprise du journalisme.] Oslo, 1998 [1996]
- Bratholm, Anders. *Massemedia og ytringsfriheten*. I: Lov og frihet. Festskrift til Johs. Andenæs på 70-årsdagen. Oslo, 1982
- Bøhn, Anders: Kommentarer og noter til domstolloven. I: Norsk Lovkommentar 2005. Bind nr.1. Oslo, 2005.
- Bøhn, Anders: Kommentarer og noter til lov om endringer i rettergangslovene m.m. Bøhn, Anders og Matningsdal, Magnus. I: Norsk Lovkommentar 2005. Bind nr. 3. side 3189
- Galtung, Andreas. *Fotografiloven med kommentarer*. Oslo, 1991
- Hernes, Gudmund. *Det mediavridde samfunn*. I: Gudmund Hernes (red.) *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Oslo, 1978
- Johnsen, Jan. *Mediekrigen. Søkelys på massemedienes dekning av Golfkrigen*. Jan Johnsen og Thomas Mathiesen (red.). Cappelen, 1991.
- Kvam, Bjarne. *Kriminaljournalisten*. Kristiansand, 2002
- Mathiesen, Thomas. *Makt og medier. En innføring i mediesosiologi*. Oslo, 2006
- Mathiesen, Thomas. *Der ingen er for å passe på*. En studie av forhørsretten. Oslo, 1989

Matningsdal, Magnus. Kommentarer og noter til straffeloven. I: Norsk Lovkommentar 2005. Bind nr. 1. Oslo, 2005, side 157

Møse, Erik. *Menneskerettigheter*. 2. utg. Oslo, 2002

Postman, Neil. *Vi morer oss til døde*. [*Amusing Ourselves to Death*]. Gjøvik, 1987 [1985]

Sande, Øystein. Frå brevduer til satellittar. Ei innføring i nyheitsformidling. Oslo, 1992

Schwebs, Ture og Helge Østbye. *Media i samfunnet*. 4. utg. Oslo, 1999

6.2 Artikler i tidsskrift

Aarli, Ragna. *Fotoforbudet for fall? – Journalistisk rettskildeforståelse på villspor*. I: Tidsskrift for strafferett nr. 2, 2004. s. 179-183.

Aarli, Ragna. *TV-sendte retterganger*. I: Lov og Rett nr. 3, 2003. s. 158

Arnstad, Iwar. *Større enighet i Norge om TV-overføringer*. Rett på sak nr. 2, 2004, s. 10-11

Moe, Erling. *Nokas-saken slår alle rekorder*. Rett på sak, nr. 3, 2005, s. 18

Rieber-Mohn, Georg Fr. *Massemedia og strafferettspleien*. Georg Fr. Rieber-Mohn. I: Lov og rett nr. 1992. s. 527-543

6.3 Avisartikler

Wessel-Aas, Jon. *Lyd- og bildeforbud fra retten må fjernes*. I: Aftenposten. Morgen, 31.12.2005.

Gjerde, Robert. *Carsten Smith åpner for tv i retten*. I: Aftenposten. Morgen, 07.04.2002.

Stanghelle, Harald. *Straffesak som virkelighets-tv?* I: Aftenposten. Morgen, 13.04.2002.

Stanghelle, Harald. *Virkelighets-tv fra ærverdige Høyesterett*. I: Aftenposten. Morgen, 12.12.2002.

6.4 Elektroniske dokumenter

Stanghelle, Harald. Virkelighets-tv fra retten. I: Aftenpostens nettutgave 13.januar 2005.

Tilgang: <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/article947200.ece>

Vær varsom plakaten: Etske normer for pressen. Fagpressens vedtekter. Sist revidert 2001.

Tilgang: <http://www.fagpressen.no/vaervarsom.htm>

Norsk Presseforbund. *Om retts- og kriminalreportasjen.* 15.11.1992.

Tilgang: <http://www.presse.no/prinsipp-krim.asp>

Norsk Presseforbund. *Hva er presseetikk?*

Tilgang: <http://www.presse.no/presseetikk.asp>

Norsk Presseforbund. *Om pressens omtale av incest-saker.* Oslo, 22.11.1988.

Tilgang: <http://www.presse.no/prinsipp-incest.asp>

Norsk Presseforbund. *Om ulykkesreportasjer.* Oslo, 15. juni 1998.

Tilgang: <http://www.presse.no/prinsipp-ulykkesreportasjer.asp>

Apenes, Georg. *Uttalelse: Medienes film- og lydopptak av rettsforhandlinger i straffesaker.*

Georg Apenes og Guro Slettemark. Datatilsynets uttalelse til Riksadvokaten, 2005/628-2 GS/. 20.05.2005. Tilgang: <http://www.datatilsynet.no>

Verdens Gangs nettutgave. *VG nett følger NOKAS-RETTSSAKEN.* Arkiv om artikler og bilder som relaterer seg til Nokas-ranet.

Tilgang: <http://vg.no/nyheter/spesial/nokas/>

Helge Aarseth. *For Åpne dører.* I: Nettstedet Jus.no, lederartikkel 5/02.

Tilgang: <http://www.jus.no/index.gan?id=12033>

Medietilsynet. Medieregisteret / Eierskapstilsynet. Tilgang:

<http://www.medieregisteret.no/database/dbprogs/?1=1&orderBy=navn&tv=1&radio=&avis=&eier=&orderBy2=navn&omraade=&fritekst=>

Schibsted ASA. *Årsrapport 2004.*

Tilgang: <http://www.schibsted.no/no/arsrapporter/2004/baltikum/>

Apotek1: *Fremdeles Tamiflu i Apotek1.* Tilgang:

http://www.apotek1.no/modules/module_123/proxy.asp?C=104&I=4684&D=2&tabmid=185

6.5 Lover, forskrifter og konvensjoner

1814	Lov av 17. mai 1814 – Kongeriget Norges Grundlov (Grunnloven)
1902	Lov av 22. mai 1902 nr. 10 – Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven)
1915	Lov av 13. august 1915 nr. 5 – Lov om domstolene (domstolloven)
1961	Lov av 12. mai 1961 nr. 2 – Lov om opphavsrett og åndsverk m.v. (åndsverkloven)
1981	Lov av 22. mai 1981 nr. 25 – Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)
1985	Forskrift av 1985 11-15 nr. 1910: Forskrift om fotografering, filmopptak og opptak for radio eller fjernsyn under hovedforhandling i straffesak. I medhold av domstolloven § 131 a tredje ledd.
1999	Lov av 4. juni 1999 nr. 37 om endring av rettergangslovene m.v.
1999	Lov av 21. mai 1999 nr. 30 – Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
1999	Menneskerettslovens Vedlegg 2: Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) med protokoller, norsk oversettelse
1999	Menneskerettslovens Vedlegg 4: ØSK, om de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene
1999	Menneskerettslovens Vedlegg 6: SP, om de sivile og politiske rettighetene

6.6 Lovforarbeider

Norges offentlige utredninger (NOU)

NOU 1988: 2 *Kildevern og offentlighet i rettspleien.*

NOU 1995: 3 *Mangfold i media. Om eierkonsentrasjon i massemedia.*

NOU 1999: 27 «*Ytringfrihed bør finde Sted.*» Ytringsfrihetskommisjonens innstilling.

Høringsnotater

Lorange Backer, Inge og Taraldsrud, Liv Synne. *Høring – spørsmål om forbud mot fotografering, filming eller offentliggjøring av navn og bilde i straffesaker m.v.* Justis- og Politidepartementet, 11.januar 2000

6.7 Rettsavgjørelser

Norsk Retstidende (Rt)

Rt 1987 side 1082 Vitnefoto

Rt 1996 side 13 Bortvisningskjennelsen

Rt 2001 side 568 P4-kjennelsen

Rt 2003 side 593 Valebrokk-kjennelsen

Rt 2004 side 510 Orderud-kjennelsen

Rt 2002 side 1717 Haukland-kjennelsen

Rettens Gang (RG)

Eidsivating Lagmannsrett LE 2001- 332 / RG 2001-1375 (Utvisning)

Eidsivating Lagmannsrett LE 1997- 433 (Betjentfoto-kjennelsen)

Avgjørelser fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD)

EMDs avgjørelse i News Verlags v Østerrike

EMDs avgjørelse i Castells v. Spania. A 236 (1992).

6.8 Statistikk

Materiale fra Statistisk sentralbyrå

Kriminalstatistikk: Tabeller.

Tabell nr. 4: *Lovbrudd anmeldt etter type lovbrudd 1993-2005*

Tabell nr. 6: *Lovbrudd etterforsket etter type lovbrudd 1994-2001*

Tabell nr. 7: *Lovbrudd etterforsket etter politiets avgjørelse og type lovbrudd 2001*

Tilgang: http://www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/

Norsk mediebarometer 2004. Daglig Mediebruk: Hovedtall.

Tilgang: http://www.ssb.no/medie/sa68/dag_med_hoved.pdf

Teknologiske indikatorer inkl. IKT: Nøkketall 2005.

Tilgang: <http://www.ssb.no/ikt/>